

#10834 #2

A. 3169 27

~~110854~~
34

ULTIMELE PATRU CAPITOLE

DESPRE

LEGILE FUNDAMENTALE

ALE

UNIVERSULUI

DE

PRINCIPELE GRIGORIE M. STOURDZA

1910
Facultatea de Filosofie și Litere din București
BIBLIOTECA CENTRALĂ

IASI

STABILIMENTUL GRAFIC «MIRON COSTIN»

29, STRADA LĂPUȘNEANU, 29

1892

Toate drepturile de reproducere și de traducere rezervate.

PREFATĂ

63926

Dublet

HH
2986K2

Lucrarea noastră despre *Legile fundamentale ale Universului* ce le am descoperit se compune din zece Capitole. Cele întâi șese adresându-se mai cu seamă oamenilor de știință, luăm din cartea aceasta, scrisă de noi în limba francesă, ultimele patru capitole, în care tratăm chestiuni ce interesează pe toată lumea și le traducem în limba românească.

AUTORUL

Iași, 1892.

LEGILE FUNDAMENTALE

ALE UNIVERSULUI

CAPITOL al VII-lea

IDEEA ABSOLUTĂ

§ 132. — Legile spaciului sînt absolute.

Dovadă. — Asupra orî-căruiia obiect considerăm legile spaciului, aceste sînt tot-deauna de un adevăr absolut.

Ast-fel, de exemplu, dacă considerăm beşici de sopen sau corpuri cereşti, suprafeţele acestor sfere sînt tot-deauna proporţionale cu patratul raselor lor. Prin urmare, legile spaciului sînt absolute.

C. e. d. d.

§ 133. — Legile spaciului există prin ele-însele în stare de idei, neatârnat de realizarea lor în fenomenele Universului.

Dovadă. — Dacă ai dinaintea d-tale sfere reale de diferite diametruri, sau dacă nu le ai nici de cum, este oare mai puţin adevărat că volumele sfe-

relor sînt proporționale cu cubul raselor lor? Legea aceasta este adevărată și există prin sineși în stare de idee, neatârnat de existența sferelor reale.

Tot ast-fel dacă, ceea ce nu este cu putință, lumea materială nu ar exista, ar fi oare mai puțin adevărat că suma celor trei unghiuri ale unui triunghiū este tot-deauna egală cu două drepte, sau că toate rasele care pleacă din centrul unei sfere sînt egale între dînosele? Este vedit că legele aceste ar fi adevărate, ar fi reale ca idei, chiar cînd lumea materială nu ar exista.

Mai mult, ideea absolută, care este totalitatea legilor spaciului, există prin sineși în stare de idee, neatârnat de existența concretă a spaciului.

În adevăr, am demonstrat (§ 2) că spaciul este un obiect real, neatârnat de conținutul seū momentan, prin urmare, un obiect concret. Dar dacă, ceea ce este cu neputință, spaciul nu ar exista în stare concretă, oare ideea spaciului nu ar exista tot-deauna în stare de idee? Dovadă că ideea această tot există, este că, dacă ei o lege a spaciului, o lege geometrică oare-care, ce deocamdată nu o veđi realizată într'un fenomen, oare legea aceasta nu există totuș în stare de idee? Și cînd se va impune o necesitate geometrică ca legea această să se realizese într'un fenomen concret, oare nu se va realiza? Neapărat că da. Pentru acest cuvînt tot așa

este și cu ideea spaciului și aceea a existenței spaciului în stare concretă.

De aici rezultă că Ideea Absolută există prin ea însăși în stare de idee, neatârnat de existența concretă a spaciului.

A dice că ideile aceste sînt niște abstracțiuni ale crierului nostru, a vroi a le asimila cu jocurile imaginațiunii noastre care încetează de a exista din momentul când nici un crier nu se mai dă după miragiul lor cel înșelător, este de a nu cunoaște nici decum natura legilor spaciului, este de a comite mai multe greșeli deodată.

Greșala întâie, este de a crede că o idee există numai pe cîtă vreme e reflectată de către un crier oare-care, greșala tot așa de mare ca și dacă s'ar susține că un obiect există numai pe cîtă vreme el este vădut de către un ochi oare-care.

Greșala a doua este de a asimila o idee adevărată cu jocurile imaginațiunii. Ce face ca o lege a spaciului să existe în adevăr ca idee? Este adevărul geometric pe care ea îl conține prin ea însăși, neatârnat de orî-ce lucru. Prin urmare din două, una: sau că jocurile imaginațiunii noastre conțin idei adevărate și atunci aceste există în adevăr ca atare prin ele însele și fac parte din Ideea Absolută, sau că visurile aceste conțin erori; da erorile sînt contrariul adevărului, deci ele nu există

prin sine, ci există numai cu o viață trecătoare în crierul trândav sau bolnav ce le zămisleşte.

În sfârșit, cea mai mare greșală din toate este de a nu-și da seamă că legile spaciului sînt unica cauza primă a producerii formelor tuturor lucrurilor ce le vedem în lume. Până aici am demonstrat într'un mod riguros și geometric legea aceasta fundamentală a Universului. Însă spre a ni încredința în fapt despre aceasta, este destul să considerăm figurile lui Plateau: Moaie în apă de sopeniște sîrme de fier îndoite și când le scoți, ai înăuntru lor niște forme de o simetrie și de o armonie geometrică minunate. Aice atingi cu degetul cuvîntul de a fi geometric al producerii tuturor formelor ale lucrurilor din Univers. Toate sînt produse de către legile spaciului.

Dar de vreme ce legile spaciului produc toate lucrurile Universului, de aice rezultă că legile aceste sînt anterioare acelor lucruri și că ele există în stare de idee înainte de a se realiza într'un fenomen oare-care.

Prin urmare, legile spaciului există în stare de idee, independent de ori-ce.

C. e. d. d.

§ 134. — Ideea absolută este totalitatea legelor spaciului care se realizează vecinic în Univers.

Dovadă. — Am demonstrat (§ 132) că legile spaciului sînt absolute. Am demonstrat asemenea (§ 133) că legile spaciului există în stare de idee.

Am demonstrat în fine prin legile fundamentale ale Universului că lumea și toate fenomenele ei, decurg din legile spaciului.

Prin urmare, Ideea Absolută este totalitatea legilor spaciului ce se realizează vecinic în Univers.

C. e. d. d.

§ 135. — Ideea Absolută există prin ea-însăși.

Dovadă. — De vreme ce Ideea Absolută este totalitatea legilor spaciului (§ 134) ea există prin ea-însăși ca fie-care din aceste legi (§ 133) adevărat în puterea unei necesități geometrice.

C. e. d. d.

§ 136. — Ideea Absolută există în stare de idee.

Dovadă. — Am demonstrat (§ 133) că legele spaciului există în stare de idee și (§ 134) că Ideea Absolută este împreunarea legilor spaciului. Prin urmare, Ideea Absolută există în stare de idee ca și fie-care din aceste legi.

C. e. d. d.

§ 137. — Ideea Absolută a existat tot-deauna.

Dovadă. — Am demonstrat (§ 135) că Ideea

Absolută există prin ea-însăși din nevoie geometrică. Prin urmare, de vreme ce acea nevoie geometrică a fost purure aceeași, rezultă de acolo că Ideea Absolută a existat tot-deauna.

C. e. d. d.

§ 138. — Ideea Absolută este vecinică.

Dovadă. — Fiind-că Ideea Absolută există în puterea unei necesități geometrice (§ 135) și fiind-că această necesitate geometrică va fi tot-deauna aceeași în viitor ca și în trecut, rezultă de aici că Ideea Absolută este vecinică.

C. e. d. d.

§ 139 — Ideea Absolută este cauza primă a existenței Universului.

Dovadă. — Am demonstrat (§ 134) că Ideea Absolută este totalitatea legilor spaciului ce se realizează de sine în Univers. Am demonstrat în cele trei dinții capitole ale acestei lucrări, că legile spaciului sînt cauza primă a existenței materiei și a mișcării ce formează Universul.

Prin urmare, Ideea Absolută este cauza primă a existenței Universului.

C. e. d. d.

§ 140. — Ideea Absolută este cauza primă și producătoare a tuturor fenomenelor Universului.

Dovadă. — De vreme ce toate fenomenele Universului se îndeplinesc după legele spaciului și sunt produsul acestor legi, așa precum am dovedit-o în cursul acestei lucrări, rezultă de aici că Ideea Absolută este cauza primă și producătoare a tuturor fenomenelor Universului.

C. e. d. d.

§ 141. — Legele Ideei Absolute sunt nestrămutate, vecinice și a-tot-puternice.

Dovadă. — Legele spaciului sunt nestrămutate fiind că un adevăr geometric nu se poate nici odată modifica.

Ele sunt și vecinice, fiind că necesitatea geometrică ce le constituie, va esista tot-deauna în stare de idee, după cum am demonstrat-o § 138.

În fine legile spaciului sunt a-tot-puternice, fiind că sunt cauza primă și producătoare a tuturor fenomenelor Universului. (§ 140.)

C. e. d. d.

CAPITOL al VIII-lea

SUFLETUL

§ 142. — Ori-ce ființă în stare de a săvârși mișcări voluntare, are un suflet.

Dovadă. — Să nu se creadă că vom repeți aici toate disertațiunile ce au fost făcute până acuma, spre a dovedi existența sufletului. Pentru noi, sînt numai două soiuri de demonstrațiuni netăgăduite: demonstrațiunea geometrică și demonstrațiunea produsă de către un fapt real al experienței, fiind că un asemenea fapt este tot-deauna geometric realizat.

Mecanica care este numai cît o aplicațiune a geometriei, ni a condus până aici la cunoștința adevărurilor celor mai grele. Tot în mecanică vom afla demonstrațiunea netăgăduită că sufletul există în adevăr.

Iată-o:

Trupul omului se consideră cu drept cuvânt ca o mașină. Funcțiunea sa este de a arde cărbun și de a produce o muncă echivalentă în mișcări de tot felul. Acesta este caracterul tuturor mașinilor noastre.

Ca și în aceste, mișcările trupului nostru ar trebui să fie, după legile mecanice, resultante riguroase ale forțelor fisico-himice ce lucrează în trupul acela.

Însă *resultantă*, în mecanică, însemnează o *singură* direcție, acea a diagonalei paralelogramului forțelor ce trebuie numai de cât urmată, într'un mod necesar și absolut, fără nici o puțință de a lua o altă direcțiune de cât pe acea a resultantei mecanice.

În virtutea acestei legi, ar trebui să ne fie cu neputință de a face o mișcare voluntară oare-care. Nu am putea merge, după voința noastră, la dreapta sau la stânga, am fi siliți să mergem, ca un automat, tot într'o singură direcție, care a fi în acel moment resultanta mecanică a forțelor fisico-himice ce lucrează în trupul nostru.

Însă nu este așa. Un fapt dovedit de către experiență într'un chip tot așa de pipăit ca și existența oxigenului și a cărbunelui, este că putem face în orî-ce moment orî-ce mișcări vom voi. Pu-

tem după voința noastră, să apucăm la dreapta sau la stânga, să ne plecăm sau să ne rădicăm.

Mai mult, omul poate să facă, în puterea voinței sale, mișcări contrarii cu acele cătră care se simte împins de trupul seü. Aceasta este o experiență ce fie-care o poate face asupra sa când va vrea.

Dar un fapt al experienței este o demonstrațiune supremă ca și o teoremă de geometrie, căci ori-ce fapt al experienței este geometrie încarnată, de vreme ce e produsul legilor spaciului.

Ast-fel existența voinței și a mișcărilor voluntare este un fapt vedit, dovedit în fie-care moment de cătră experiență. Cu toate aceste, sânt sceptici carii voese să tăgăduiască evidența și carii, întocmai ca și filosofii lui Molière, susțin că mișcărilor voluntare sânt atare numai în aparență. Pentru aceasta, ei se slujese de casurile patologice, de ner-voze, de ipnotism și de sugestie, fără să caute ași da seamă că în casurile aceste, organismul fiind sdruncinat, pacientul lucrează ca un automat sub impulsul forțelor fisico-himice, sau sub impulsul unei voinți străine care înlocuește voința sa.

Teoria determinismului stabilită de cătră Claude Bernard se poate aplica numai la mișcărilor nevoluntare. A vroi a o întinde la mișcărilor voluntare, este un ce absurd, fiind-că libera voință nedeslipită

de ființele viețuitoare este un fapt pipăit și că este tot-deauna absurd de a tăgădui evidența. O așa tendință poate proveni numai din nevoia de a completa sistemul unei școli oare-care. Inșă, sistemele de școli au falsificat adese-ori ideile și adese-ori au nesocotit realitatea. Aceste rătăcirii au mers chiar așa de departe, încot omenirea, în bunul său simț, a fost nevoită de mai multe ori a rîde de filosofii carii tăgăduiau evidența.

Asupra acestui punct iată ce ȝice D. H. Spencer în resumatul filosofiei sale de cãtrã E. Howard Collins, traducțiune francesã de cãtrã Henri de Ravnigny, 1891. pag. 218 :

« Faptul cã voința naște în urma unei complexități crescẽnde și din legãtura nedesvîșită
 « a acțiunelor automate, este implicatã într'un
 « mod clar prin faptul contrariu, cã atunce cãnd
 « actele, altã datã nelegate și voluntare se repetã
 « foarte des, ele devin coerente și nevoluntare. »

Raționamentul acesta este greșit, cãci cãnd un act, în urma deseii sale repetiri a devenit automat și nevoluntar, e destul voința pentru a împiedeca de a se produce actul acela și pentru a face un act cu totul contrariu acestui act automat. Așa dar, voința se manifestã față cu obiceiurile automate cât și față cu cele-l-alte senzațiuni ale trupului nostru.

Aristotele, acel mare cugetător, carele a știut să observe natura, a fost mai bine inspirat când susținea : «că materia eterată pătrundea toate organele vietoare ale Pământului, plântele ca și animalele ; într'însa se află principiul căldurii vitale și chiar germenul unei esențe spirituale care, deosebită de trup, înzestreață oamenii cu spontaneitate. »

În zadar se va recurge la toate sofismele închipuite, nu se va putea eși nici-odată din această dilema.

Dacă mișcarea voluntară ar fi rezultată forțelor fisico-himice care lucrează în trupul nostru, mișcarea aceasta s'ar putea produce, ca ori-ce rezultată mecanică, numai într'o singură direcțiune.

Da, fiind-că sîntem liberi de a executa mișcări în toate părțile, după voința noastră, rezultă de aici riguros cum că mișcările voluntare nu sînt rezultată mecanică a forțelor fisico-himice ce lucrează în trupul nostru, ci că ele trebuie să fie produse de cătră o altă cauză neatârnată care face pe acest trup să execute mișcările voluntare.

Din această dilemă rezultă riguros că trebuie să se afle în noi un obiect deosebit de trupul nostru carele îl face să sevîrșască mișcările voluntare. Obiectul acesta îl numim *Suflet*.

După socoteala aceasta, oare vermișorul cel mai

bicisnic care se târîe la picioarele noastre și caută să se întoarcă în dreapta și în stînga, are și el un suflet? De sigur că are un suflet potrivit cu organismul său, de vreme ce mișcările voluntare nu se pot întipări în trup de cît printr'un obiect deosebit.

Esistența sufletului este dar tot atît de riguros demonstrată ca ori-ce lege geometrică sau mecanică, și aceasta în puterea însăși a acestor legi.

Prin urmare, ori-ce ființă în stare de a executa mișcări voluntare, are un suflet.

C. e. d. d.

§ 143. — Sufletul este format de un gaz eterat neutru.

Dovadă. — Am demonstrat că ori-ce fenomen al Universului există în puterea necesității geometrice. Causa sa primă este deci Ideea Absolută, adică totalitatea legilor spaciului.

Am demonstrat asemenea că realizarea legilor geometrice se face tot-deauna prin atomi ce se între-ciocnesc.

Toate fenomenele Universului sînt supuse acestor legi și se produc în puterea acestora.

Prin urmare, sufletul, de vreme ce este unul, (§ 142) de vreme ce este un fenomen real, trebuie să aibă și el drept cauză prima Ideea Absolută, adică necesitatea geometrică, sau ca să precisăm mai mult, apăsarea Eterului care formează toate cor-

purile și să mai aibă ca condițiune neapărată a existenței sale reale, atomi ce se ciocnesc între dinșii.

Dacă s'ar dice că Ideea Absolută, adică totalitatea legilor geometrice există totuși prin sineși, făcându-se abstracțiune de încarnarea ei în cutare sau cutare fenomen, și că sufletul ar putea prea bine să aibă acelaș fel de existență, vom răspunde că Ideea Absolută există în afară de fenomenele Universului numai în stare de idee și nici de cum în stare de obiect concret. Prin urmare, sufletul, carele există în stare concretă, există ca și celelalte lucruri ale Universului, în puterea loviturii unui număr anumit de atomi.

Din cea ce precede, urmează că este un nonsens de a-și închipui cine-va sufletul ca un spirit pur fără nici un fel de existență materială.

Instinctul omenirii a avut dreptate când i-a înfătoșat ei sufletul sub o formă eterată oare-care. Toate religiunile și toate credințele populare sînt o dovadă despre aceasta.

Abstractorilor de quintesență le-a rămas să-și închipuiască sufletul ca un spirit pur fără nici o materialitate, adică să-și închipuiască un obiect real, ocupând o parte a spaciului fără a fi compus din materie. Un asemenea nonsens poate exista numai în imaginațiunea unor spirite sofisticate. Bunu simț al omenirii a cruțat-o de această rătăcire.

Dar gîndirea, ni se va dice, nu este ceva real și cu toate aceste este spirit pur? Mare greșală. Gîndirea se produce ca și toate cele-l-alte fenomene ale Universului, căci pentru ca gîndirea să fie un obiect real, trebuie ca cutare părți ale crierului să fie puse în vibrațiune. Aceasta este condițiunea *sine qua non*, acesta este singurul mod de existență al gîndirei și se vede că e acelaș ca și al tuturor celor-l-alte fenomene reale.

Iată acuma demonstrațiunea riguroasă cum că sufletul este format de un gaz eterat neutru :

Orî-ce corp se află în stare solidă, ligidă sau gazoasă. Sufletul nu e nici în stare solidă nici ligidă, căci dacă ar fi într'una din aceste stări, s'ar vedea și pipăi. El este dar în stare gazoasă. Gazul acesta nu este ponderabil, căci nici odată nu-i s'a constatat nici o urmă în laboratoriele noastre de himie. De acolo urmează că gazul acesta este de o foarte mare supțială care se apropie mult mai mult decît toate gazurile ponderabile, de supțiala Eterului. Iată pentru ce dicem că sufletul este format de un gaz eterat.

Este sigur de asemenea că corpul acesta ce'l chemăm *suflet* nu intră în nici o combinație himică cu elementele trupului nostru, căci în toate analizele noastre himice, nici odată nu s'a aflat urma vre-unui alt element decît elementele pon-

derabile cunoscute în chimie. Urmează de acolo că sufletul e constituit de un gaz neponderabil carele nu intră în nici o combinație chimică cu elementele trupului nostru. Iată de ce dicem că gazul acesta este *neutru*.

De altmintrelea, dacă sufletul ar intra în combinațiuni chimice cu elementele constitutive ale trupului nostru, sufletul nostru ar fi cârmuit de cătră legile fisico-himice ce cârmuesc trupul nostru; deci nu am fi în stare de a esecuta mișcări voluntare, am fi niște automați, strîmt măr-giniți de a ne mișca numai în direcțiunea resul-tantei, adică în direcțiunea diagonalei paralelogra-mului forțelor.

Inșă de vreme ce sîntem în stare de a ese-cuta mișcări voluntare (§ 142) urmează de acolo că sufletul este format de un element neponderabil și neutru carele lucrează numai într'un chip mecanic asupra crierului nostru pentru a'l face să esecute aceste mișcări voluntare. Ast-fel, sufletul se măr-ginește a întipări vibrațiuni în crierul nostru, și prin mijlocirea sa, în sistemul nostru nervos. A-céasta e atât de adevărat, încât centrurile ner-voase locale neatărnate de sistemul nostru nervos general al cărui centru este crierul, nu sînt su-puse voinței noastre; de unde, mișcările reflexe care sînt mișcări nevoluntare și cad prin urmare,

4486K2

în categoria mișcărilor ce sînt resultanta mecanică a forțelor fisico-himice aflătoare în acțiune în trupul nostru.

Circulațiunea sîngelui, mistuirea, secrețiunea licidelor prin diferitele sisteme gînduroase, endosmosa și exosmosa, adecă schimbul licidelor între celulele organelor care compun trupul nostru, sînt tot atâtea mișcări voluntare asupra cărora sufletul nostru nu are nici o putere directă.

Chiar din pricină că s'aũ îndeletnicit mai cu deosebire cu aceste fapte, mulți anatomisti și fiziologi aũ ajuns a tãgãdui esistența voinței.

Stranie confusiune. Cum? Aĩ sub ochiĩ d-tale un fapt atãt de vedit ca mișcãrile voluntare ce sînt tocmai opusul mișcãrilor nevoluntare ce le studiezi, și voești sã conchizi de la cele din urmã la cele d'ĩntãĩ?

Acuma trebuie sã resolvim chestiunea urmãtoare :

Cum este în stare de a avea voința gazul ce constituie sufletul, sau dãnd chestiunii aceștia toatã generalitatea ei,

Cum materia e cu putința de a produce o gãndire ?

Mãĩ mulți invetãți aũ rãspuns la chestiunea aceasta prin niște ipotese și afirmațiuni ce nu sînt basate pe nici o demonstrațiune riguroasã și care

pentru cuvîntul acesta, intră în categoria jocurilor imaginațiunei. La urma urmei, aŭ afirmat că materia nu e în stare de a produce o gândire, și spre a explica totuși existența gândirei sînt din ei carii aŭ presupus existența de *monade gânditoare* și alții carii aŭ presupus existența unui *element animic* (sufletesc). În ceea ce privește pe cei d'întăi, e de ajuns a le observa că ori-ce senzațiune se produce numai prin ciocnirea unui mare număr de atomi și prin vibrațiunile intipărite moleculelor ce constituiesc sistemul nervos. Senzațiunile aceste produc reflecțiuni și reflecțiunile acele sînt gândiri. Cum voesc ei să înlocuiască printr'o monadă gânditoare toate mișcările aceste, toată aceea lucrare, toate aceste operațiuni demonstrate de experiență? Dar o monadă este un singur atom, el nu poate deci simți nici o senzație, și prin însuși faptul acesta, nu este în stare nici a reflecta nici a gândi. Trebuie să lăsăm aceste entități metafisice școalei scolastice a evului mediŭ care avea o așa specialitate și un așa trist privilegiŭ.

În ceea ce privește ipoteza existenței unui element animic, aceasta e o curată închipuire; ea nu se razămă pe nici o dovadă și se află în contradicere vedită cu realitatea, așa precum o v'om dovedi-o.

Privește suprafața unei ape. Ce veți acolo?

Chipul d-tale sau chipul orî-căruia alt obiect ce-î vei înfăţoşa. Pătura aceasta de apă reflectează prin urmare formele obiectelor ce-î sînt înfăţoşate. Cum îndeplineşte ea operaţiunea aceasta?

Vibraţiunile luminoase care pleacă de la obiect fac să vibreze suprafaţa acestei întindere de apă şi sînt reflectate de dînsa sub nişte unghiuri de reflexiune egale cu unghiurile de incidenţă, şi aceasta în puterea legilor geometrice. Iată o operaţiune foarte complicată, foarte frumoasă, care este executată de către această suprafaţa de apă. Ne se va dice însă că nu are conştiinţa de ceea ce face. Nu are conştiinţa, fiind că e formată de nişte părţi desagregate, neatârinate unele de altele şi care nu ajung la un sensoriu comun. Pune acum în locul acestei suprafeţe de apă, ochiul d-tale. El execută ca şi dînsa asupra retinei d-tale operaţiunea reflexiunii obiectelor. Retina d-tale întipăreşte nervilor visuali vibraţiunile ce a primit ea însăşi de la vibraţiunile luminoase ale obiectelor. Nervii visuali întipăresc la rîndul lor aceleaşi vibraţiuni crierului, carele este sensoriu comun, şi ai senzaţiunea vederei ce-ţi dă noţiunea diferitelor coloruri, adică ce-ţi dă reflexiuni, gândiri. În sfîrşit crierul transmite prin vibraţiunile sale aceste senzaţiuni corpului eterat ce-l înconjoară şi îl pătrunde, şi pe care noi îl numim *suflet*.

Iată cum materia produce gândiri.

Aici poate ne se va țice :

De vreme ce crierul este în putință prin sineși de a primi senzațiuni, de a face reflexiuni și de a avea gândiri, de ce nu ar fi el în stare de a avea și voință ?

Iată de ce :

Crierul este supus, până în elementele sale cele mai intime forțelor fisico-himice în acțiune în trupul nostru și în mijlocul împrejmuitoar.

De acolo urmează că ori-ce mișcare determinată prin acțiunea proprie a crierului, departe de a fi o mișcare voluntară, poate fi numai cât o mișcare automată ce urmează, ca rezultantă mecanică, direcțiunea diagonalei paralelogramului forțelor.

Tot așa stă și cu senzațiunile și gândirile ce ne vin din afară. Pentru acelea se poate aplica determinismul lui Claude Bernard. Ele sânt niște resultante ale mijlocului împrejmuitoar și ale forțelor fisico-himice ce lucrează asupra trupului nostru.

De acolo urmează că crierul e în stare numai de a primi senzațiuni și de a vedea sugerându-i-se reflexiuni prin impresiunile din afară sau prin a-cele ce'i vin de la suflet.

Asemenea când am demonstrat cum materia e în putință de a produce gândiri, vom demonstra

cum gazul ce constituie sufletul este în stare de a avea voință.

Am demonstrat că în puterea legilor geometrice toate obiectele universului sînt alcătuite și menținute în starea lor prin presiunea Eterului, fără de care atomii care formează aceste obiecte s'ar îndepărta unii de alții, s'ar împrăștia în spațiu și ar reveni la starea haotică a materiei cosmice în firea ei de mai înainte. Prin urmare sufletul ca și toate celelalte corpuri este format și prin presiunea eterului, însă răspingerea atomilor ce constituiesc sufletul în contra împingerii atomilor Eterului, e mult mai tare decît cea a tuturor corpurilor ponderabile, fiind că gazul ce constituie sufletul e de o subțială mult mai mare, după cum am demonstrat-o. De acolo urmează că reacțiunea aceasta elastică a sufletului în contra presiunii Eterului este atît de puternică încât ea îi dă o sferă de acțiune destul de întinsă spre a-i asigura libertatea tuturor mișcărilor sale. Dacă mai considerăm că gazul ce constituie sufletul nu s'a desfăcut în toate părțile sale, ci că din potrivă el se află în aceeași stare ca și toate celelalte organisme în care toate părțile sînt legate cu un centru comun care eserează o reacțiune asupra periferiei sale, atunci se va înțelege cum sufletul este în stare de a avea voință. Iar în ceea ce privește facultatea de a avea

gândiri, el o posedă în puterea aceluiași legi ca și crierul, cu deosebirea că gândirile sufletului nu vin numai din afară ca crierului, ci le scoate și din sineși. Fie-care din noi poate să facă această experiență în ori-ce moment. Pentru aceasta este de ajuns de a ne răzleți prin voința noastră de lumea din afară și de a adânci în noi înșine o idee ce ne preocupă și pe care voim s-o limpețim. Vom constata ast-fel gândirile din năuntru ale sufletului neatârnat de lumea din afară.

Ne rămâne încă o chestie de lămurit :

Toate corpurile organice cunoscute sînt în stare solidă. Nu cunoaștem nici un corp organic în stare gazoasă. Cum se face atunci că sufletul este un corp organic în stare gazoasă ? Cum poate Eterul să menție prin presiunea sa sufletul în forma sa organică de vreme ce el este un gaz și știm că gazurile în stare liberă se răspîndesc în mijlocul împrejmuitoar în urma repulsiunii între dănsese a moleculelor acestor gazuri ? Cu atît mai virtos așa ar trebui să fie cu gazul eterat carele formează sufletul, de vreme ce gazul acesta este de o subțială foarte mare și posedă prin urmare o elasticitate mult mai mare decît cea a tuturor gazurilor ce cunoaștem. Să observăm mai întîiu că atunci când un gaz se răspîndește în mijlocul împrejmuitoar sînt moleculele care se îndepărtează unele de al-

tele, însă nici una din aceste molecule, de și compuse dintr'un mare număr de atomi nu se dizolvă. Dovadă este că un gaz rămâne tot același, inalterabil, fie supus unei presiuni, fie în stare liberă. Prin urmare presiunea Eterului menține moleculele gazoase în forma lor și în constituțiunea lor primitivă. De acolo urmează că dacă Eterul a dat prin presiunea sa, gazului din care este compus sufletul, o formă organică și o constituție determinată, aceeași presiune a Eterului poate să menție gazul acesta în forma și constituția sa, în același chip prin carele menține în formele lor moleculele gazelor cunoscute.

Să mai observăm că gazurile, care constituiesc coșile cometelor și care sînt de o subțială mult mai mare decît hidrogenul, cu toate că se întind asupra unor depărtări foarte mari, nu se desfac. Coșile cometelor, cu toate variațiunile lor întîmplătoare și trecătoare datorite gravitațiunei către ver un Corp ceresc, iar nici de cum repulsiunei reciproce a moleculelor lor, î-și păstrează în genere formele și dimensiunile, cu toate că ele circula în spaciurile libere între-stelare și cu toate că sînt compuse numai din molecule gazoase, neatîrnate unele de altele, care nu sînt întrinite într-o formă organică. Stăruința aceasta a coșilor cometelor în formele lor provine din presiunea Eterului și din

gravitațiunea unora asupra altora, a moleculelor care compun gazurile aceste. Cu atât mai virtos presiunea Eterului poate menține în forma ei organizată gazul de care este compus sufletul.

Dacă se consideră în fine că forma gazoasă a sufletului este așezată pe crierul asupra căruia lucrează și pe sistemul nervos, vom vedea în faptul acesta încă un cuvânt mai mult că presiunea Eterului îl menține în forma organizată, cu toate că se află în stare gazoasă.

Acuma, ca să sfârșim, iată resumatul demonstrațiunii ce am dat în paragraful acesta :

Am demonstrat că sufletul este alcătuit de un gaz neponderabil, carele nu intră în nici o combinație chimică cu elementele trupului nostru, ci lucrează asupra acestuia într'un chip curat mecanic, întipărind crierului nostru vibrațiunii și prin mijlocirea sa, sistemului nostru nervos. Este sigur că vibrațiunile aceste hotărăsc transformări chimice în crierul nostru, însă am dovedit că sufletul nostru nu iese parte la aceste transformări, cu toate că le hotărăște prin vibrațiunile ce întipărește crierului.

De acolo urmează că sufletul este alcătuit de un gaz eterat neutru. C. e. d. d.

§ 144. — Sufletul face pe trup să săvârșască o mișcare voluntară lovind partea crierului care

pune în acțiune nervii motori meniți la esecutarea acestei mișcări.

Dovadă. — Magendie, după ce a trepanat porumbi, îi făcea să umble în dreapta sa în stînga, sa să se învîrtească în jurul lor, după cum le atîngea cutare sa cutare parte a crierului. În experiența aceasta, voința operatorului era care împingea pe porumbi la acele mișcări, fiind că atîngea părțile crierului prin mijlocul cărora mișcările aceste se fac.

De nu ar fi trepanat el pe acești porumbi, și de'i ar fi lasat la liberul lor arbitru, atunci voința lor și nu a lui Magendie, ar fi întipărit în cutare sa cutare parte a crierului lor mișcarea ce ar fi voit, așa cum o facem noi înșine când săvîrșim o mișcare voluntară.

Astă-ți fiziologii au constatat că crierul se împarte în un mare număr de despărțituri dintre care fie-care are specialitatea de a face a se esecuta o anumită mișcare. Ast-fel pentru a deschide un ochi, se află o despărțitură, pentru a l'închide, se află alta; pentru a face o mișcare de întindere cu brațul, se află o despărțitură, pentru a face o mișcare de aducere îndărăt cu același braț, se află alta, și așa mai departe pentru toate mișcările de esecutat.

De vreme ce am demonstrat la §§ 142 și 143

că sufletul este acel ce face pe trup să săvârșască mișcări voluntare, urmează de acolo că el face aceasta dând o ciocnire părții crierului ce pune în acțiune nervii motori meniți la săvârșirea mișcărei voite.

C. e. d. d.

Insemnare. — In stare patologică, în congestiuni la crier, în nevrose, în boli ale crierului, în stare de nebulie, unele părți ale crierului ne-mai aflându-se în stare normală, ca unele ce sînt bolnave, sufletul nu mai posedă instrumentul trebuitor pentru transmiterea voinței și gîndirilor sale. De acolo, lipsa de legătură a ideilor în aceste cazuri patologice.

Să mai băgăm de seamă că lipsa aceasta de legătură vine în mare parte și din cauză că congestiunea face pe crier să săvârșească mișcări automate, mișcări nevoluntare. Iată încă o dovadă mai mult că mișcările determinate prin forțele fisico-himice în acțiune în trupul nostru sînt tocmai contrariul mișcărilor voluntare săvârșite de către sufletul nostru.

In afasie se vede limpede lupta între voința sufletului și crierul bolnav. In adevăr, sufletul voește să rostească numele cutăruia obiect și întipărește o impulsione părții crierului care este cu deosebire menită pentru grai. Aceasta fiind bolnavă, în urma unei apăsări, unei congestiuni, unei închiegări de

sânge saü unei leziuni oare-care, nu răspunde prin vibrațiuni curate la impulsunea ce-î întipărește voința sufletului. De acolo, nerăbdarea sufletului de a nu putea comunica voința sa și neputința pasivă a crierului care nu este în stare de a funcționa de vreme ce este bolnav.

§ 148. — Prin vibrațiunile sale, crierul transmite senzațiunile sale sufletului.

Dovadă. — Am demonstrat în paragraful precedent că sufletul transmite crierului voința sa, întipărindu-î vibrațiuni prin atingere. De vreme ce sufletul este în contact cu crierul, urmează de acolo că atunci când acesta vibrează sub impulsunea unei senzațiuni, el comunică aceleași vibrațiuni și sufletului carele percepe ast-fel vibrațiunile trupului și lucrează la rîndul său prin voința sa asupra crierului, așa precum am demonstrat în paragraful precedent.

C. e. d. d.

§ 146. — Senzațiunile și pasiunile ne vin de la trup ; stăpînirea asupra nouă-însine și rîvna către bine, ne vin de la suflet.

Dovadă. — Senzațiunea în materia organică se produce prin vibrațiunile părților în atingere. Așa este în toate casurile, fără nici o excepție.

Ast-fel în atingerea nemijlocită, când pipăim.

un obiect cu degetul, vibrațiunile atomilor care compun obiectul acesta se comunică atomilor care compun nervii noștri de pipăire și prin mijlocirea nervilor noștri sensoriali, crierului nostru. De aici, senzațiunea pipăitului.

În atingerea nu nemijlocită, ca în vedere, vibrațiunile luminei se comunică prin mijlocirea eterului nervului nostru optic și crierului nostru. De aici, vederea.

Tot așa stă și cu toate simțurile; ele sînt niște aparate vibratoare, nici mai mult, nici mai puțin. Diferitele simțuri se deosebesc între dînsese numai prin puterea vibratoare a sistemului menit pentru fie-care simț. Pe cînd nervii auzului pot executa cel mult 3500 de vibrațiuni pe secundă, nervii opticii în percepțiunea colorului vioriu săvîrșesc 728 de trilioane de vibrațiuni fără a mai vorbi de nervii de pipăire cari percep rezistența corpurilor solide, săvîrșind acelaș număr de vibrațiuni ce săvîrșesc atomii care compun aceste corpuri, adică: 29 de trilioane de douăzeci și două milioane de vibrațiuni pe secundă (§ 78).

Toate aceste sînt adevăruri demonstrate de cătră experiență și bine constatate astăzi de cătră fisiologie.

De almintrelea eram în stare de a stabili aceste adevăruri *a priori*, ca o urmare riguroasă a

legilor ce am demonstrat, anume că: orî-ce fenomen din natură are tot-deauna drept cauză reală ciocnirea atomilor.

Plecând de la acest adevăr fundamental, știința ar fi fost scutită de multe ipoteze și de multe rătăcirî, și cercetările asupra chipului cum se produc senzațiunile s'ar fi îndrumat drept cătră țintă pe o cale sigură.

În fine știm acuma că ciocnirea atomilor și vibrațiunile sistemului nervos și ale crierului produc senzațiuni.

Să mai notăm că vibrațiunile aceste au tot-deauna drept urmare și acțiuni himice. Aceste se produc când atingem un obiect cu degetul, tot așa ca și când privim o nebuloasă aședată la depărtări nemăsurate. Mai mult, nu numai fie-care senzațiune, dar și fie-care gândire produce acțiuni himice, ceea ce de altmintrelea nu e de fel de mirat, de vreme ce orî-ce gândire se poate produce numai prin vibrațiunile crierului. Omenirea are dreptate când dice că o gândire plăcută ne face sânge bun și o gândire desplăcută, sânge rău. Este deci demonstrat că senzațiunile ne vin de la trup.

Tot așa stă și cu pasiunile noastre, căci ele sînt numai cât niște impulsuni intipărite în organele noastre de cătră forțele fisico-himice ce se

află în acțiune în trupul nostru său de cătră mijlocul împrejmuitoar.

Cu tot altă ceva este acțiunea sufletului.

Spre a ne da bine seamă despre aceasta, să luăm un exemplu oare-care.

Un hirurg îți face o operație. Simțеști o durere foarte vie în partea trupului în care cuțitul operatorului îți taie carnea. În momentul acela, sufletul d-tale prin puterea voinței sale, își stăpânește trupul și te face să înduri durerea cu stoicism. Aice dualismul sufletului și al trupului sare în ochi și acțiunea unuia asupra altuia este vădită.

Iată încă un exemplu care pune în evidență într'un chip lovitor dualismul trupului și al sufletului și opozițiunea lor în om.

Turenne, la începutul bătăliei, ȃicea cătră trupul său carele tremura : «Ai tremura încă mai mult dobitocule, de ai ști unde am să te duc». Și sufletul mare și puternic al lui Turenne ducea pe trupul său pretutindene unde îl chiema datoria sa și unde era primejdie.

Oamenii fac cu drept cuvânt o deosebire între curagiul fizic și curagiul moral. Cel dintăi vine dintr'un temperament zdravă ce ne face nepăsători față cu primejdia; al doilea vine din voința sufletului. Curagiul moral poate să ție locul curagiului fizic, cum am văȃut-o în esemplul cu Turenne, însă nimic nu

poate ținea locul curagiului moral carele constituie puterea și mărirea sufletului omenesc.

Să cităm în sfârșit un ultim exemplu care arată până la ce punct sufletul poate stăpîni trupul:

Idealul Indienilor din America de Nord, este de a disprețui primejdiiile, chinjiuirile și moartea. De aceea, când d'întăiași-dată Huronii au fost expuși măcelului artileriei noastre, ei n'au aratat nici o surprindere, și au încercat acest foc ucigător cu un suris plin de dispreț pe buze.

Când unul dintre acești sălbatici cu sufletul tare, era prins de cătră un trib dușman și legat de stîlpul schingiuirilor, el provoca pe dușmanii săi și-i desfidea de a-i stoarce, prin schingiuirile lor, cel mai mic semn de durere. În zădar sqawele, bătrânele crude ale tribului se ahațau de trupul său, îi sfîșiau carnea cu clești roșite la foc și-i aplicau tot feliul de schingiuire: stoicismul său nu se desmințea un singur moment, și murea ca un viteaz în mijlocul chinurilor celor mai crude. Faptele aceste dovedesc că stăpînirea asupra noastră ne vine de la suflet.

Ne rămîne în sfârșit a demonstra că rîvna cătră bine ne vine și ea de la suflet.

Trupul rîvnește bunul trai material și satisfacerea nevoilor și dorințelor sale. Nu ar putea fi aliminterlea de vreme ce năzuințele lui îi vin de la sen-

sașiunile sale, de la funcțiunile organelor sale, de la mijlocul împrejmuitoar și de la forțele fisico-himice cărora este supus.

Cu totul altmintrelea stă cu sufletul, de vreme ce el nu intră în nici o combinațiune himică cu corpurile ponderabile (§ 144) și se află prin faptul acesta sustras de la acțiunea mijlocului împrejmuitoar și a forțelor fisico-himice. El nu este prin urmare, ca și trupul, supus senzașiunilor, nevoilor și poftelor trupului și când este curat și tare, stăpânește pasiunile acestuia. Fie-care poate face o așa esperiență asupra sa.

Așa dar toate virtuțile care înalță și onorează pe om, îi vin de la suflet. Iată ceea ce constituie rîvna cătră binele moral care este aspirașiunea cătră idealul sufletului.

C. e. d. d.

§ 147. — Moartea trupului nu trage după sine numai decât pe cea a sufletului.

Dovadă. — Am demonstrat (§ 144) că sufletul este alcătuit, sub presiunea Eterului, de un gaz eterat neutru. Am demonstrat de asemenea că gazul acesta neutru nu intră în nici o combinațiune himică cu trupul. Nu este prin urmare nici un cuvînt ca sufletul să se descompue fiind că trupul se descompune.

Gazul neponderabil de care este alcătuit sufle-

tul, este nesupus distrugerii pentru aceleși cuvinte ca și ori-care alt corp simplu în stare gazoasă după cum este, de exemplu, hidrogenul.

Dacă forma sufletului i-ar fi dată de cătră trupul omenesc, el ar atârna de acesta și omul ar fi un automat.

Inșă fiind că am demonstrat (§§ 142 și 146) că voința vine de la suflet și că el este acel ce stăpânește corpul, se demonștră prin faptul acesta că singură presiunea Eterului este aceea ce dă sufletului forma sa.

Iată acum încheerea :

Fiind-că gazul neutru din carele este alcătuit sufletul nu întră în nici o combinațiune himică cu trupul,

Fiind-că gazul acesta nu este supus distrugerii ca toate celelalte gazuri cunoscute,

Fiind-că forma sufletului nu-î este dată de cătră trupul omenesc; ci de cătră singura presiune a Eterului,

Urmează de acolo că moartea trupului nu atrage după sine numai de cât pe acea a sufletului.

C. e. d. d.

Insemnare. — Să mai observăm că desvoltarea sufletului nu este paralelă cu acea a trupului, căci se vîd copii cu suflet nobil, și adulți cu suflet înjosit.

Să observăm în sfârșit că la bătrâni sufletul nu cade în decrepitudine împreună cu trupul. Din potrivă pe câtă vreme omul se află în stare normală, cu toate că trupul său slăbește cu vrîsta, puterea sufletului său rămîne inalterabilă.

Aceasta mai este încă o dovadă isbitoare, că sufletul este neatârnat de trup și că nu se distruge cu trupul. Ast-fel, pe când trupul se duce la peire și moare, sufletul păstrează însușirile morale ce a dobîndit în timpul vieții sale pămîntești.

§ 148. — Sufletul, spre a se întări, trebuie să exercite voința sa, și spre a se înalța, trebuie să-și întrebuițeze voința întru realizarea idealului său.

Dovadă. — Este demonstrat în fizică că elasticitatea unui corp se micșurează dacă ea nu este exercitată și că din potrivă se mărește dacă este pusă în mișcare în marginile determinate de cohesiunea părților sale.

Tot așa stă și cu sufletul carele, dintre toate corpurile Universului, este corpul cel mai elastic (§ 144) ceea ce-i dă tocmai, față cu presiunea Eterului, acea mare sferă de acțiune și de voință.

De acolo urmează că sufletul care nu face us de voința sa, care n'o exercită, ajunge a fi slab, și are atunce un caracter moale și fără de inițiativă. Cu totul contrariu stă cu sufletul carele își exercită

voința sa; el devine tare și individul are un caracter hotărît și plin de inițiativă.

Însă spre a-l innobili nu ajunge sufletului de a se întări, căci și hoțul are un suflet tare.

Spre a se innobili, sufletul trebuie să întrebunțeze puterea voinței sale întru a aspira la bine, și a-și realiza idealul (§ 146).

C. e. d. d.

§ 149. — Eterul formează prin necesitate geometrică, lumea fizică prin impulsunile ce întipărește materiei ponderabile, și trupul eterat care constituie sufletul cărmuește prin voința sa lumea morală și are asupra lumii fizice o acțiune proporțională cu cunoștințele omenești.

Dovadă. — În capitolele *Mișcării*, *Gravitațiunii* și *Eterului*, am demonstrat că Eterul formează prin necesitate geometrică lumea fizică prin impulsunile ce întipărește materiei ponderabile.

Corpul eterat ce constituie sufletul cărmuește prin voința sa lumea morală, căci legile care ocărmuesc societățile omenești nu decurg din poftele și pasiunile trupului omenească, pe care din potrivă sînt chemate a le înfrîna, ci ele decurg din voința de a face să domnească dreptatea a căreia basă o dăm în capitolul următor, în carele tratăm despre *Ordinea Morală*.

În sfârșit voința omului are asupra lumii fizice o acțiune proporțională cu cunoștințele omenești. Bacon a spus cu drept cuvânt: «Omul cât știe, atâta poate.»

Nu numai omul poate schimba înfățișarea unui continent, săpînd istmurile ca acele de la Suez și Panama, sau introducînd marea în deșerturile Africei, cum voesc să o facă, dar el poate, în măsura cunoștințelor sale, să modifice după placul voinței lui chiar organismele viețuitoare. Resultatele căpătate de către crescătorii de dobitoace sînt o dovadă despre aceasta.

Omul mai poate modifica și îmbunătăți într'un chip simțitor propriul său organism, nu numai din punctul de vedere intelectual și moral, dar încă și din punctul de vedere fizic. Spre a ne convinge despre aceasta, este de ajuns să ne uităm la rezultatele căpătate prin întrebuițarea rațională a exercițiilor gimnastice.

În sfârșit, cu cât cunoștințele omenești vor căștiga în întindere, sfera acestor modificări va deveni din ce în ce mai mare cu ajutorul *Neogenesiei* produse prin *Teratologie*, știință care se află în stare embrionară și a căreia întregă însemnătate viitorul singur o va putea desvăli.

C. e. d. d.

§ 150. — Corpurile eterate pe care le chiamăm

suflete sînt formate, ca toate obiectele Universului, prin presiunea Eterului după legele spaciului, adică prin *necesitate geometrică*.

Dovadă. — Toate demonstrațiunile noastre anterioare dovedesc faptul acesta. Este de ajuns să ne uităm la figurile lui Plateau, pentru a vedea cum legile spaciului produc formele obiectelor prin presiunea și impulsionele Eterului.

C. e. d. d.

CAPITOL al IX-lea

ORDINEA MORALĂ.

§ 151. — Libertatea și dreptatea sînt bazele fundamentale ale ordinei morale.

Dovadă. — Dacă grupurile de atomi cari alcătuiesc materia nu s'ar putea mișca, atunci ele nu s'ar putea apropia pentru a forma obiectele, și nici un fenomen din Univers nu ar putea să aibă loc. Prin urmare mișcarea este întăia condițiune fundamentală pentru existența fenomenelor ordinei materiale.

A doua condițiune fundamentală pentru existența ordinei materiale, este echilibrul apăsărilor exercitate asupra fie-căruia obiect, de către Eter; căci fără acest echilibru, atomii cari formează un obiect s'ar strecură prin una din părțile unde echilibrul acesta nu ar esista și obiectul s'ar desolva, ar dispărea.

Așa dar, mișcarea și echilibrul sînt bazele fundamentale ale ordinii materiale.

Tot așa stă și cu'ordinea morală.

Libertatea și dreptatea sînt în ordinea morală cea ce sînt în ordinea materială mișcarea și echilibrul.

Să luăm un exemplu :

Iată emigranții cari voesc să se ducă din Europa în America spre a întemeia acolo o colonie. E învederat că întăia condițiune pentru fundarea acelei colonii, este ca acești emigranții să aibă libertatea de a părăsi Europa spre a se duce în America. Așa dar libertatea și mișcarea sînt cu totul identice.

Însă odată ajunși în America, dacă emigranții sînt maltratați și dispoiați, dacă într'un cuvînt, sînt lipsiți de dreptate, este iar învederat că această colonie se va desface, va dispărea.

Se vede dar că dreptatea joacă aice în ordinea morală tot acelaș rol ce'l joacă echilibrul în ordinea materială.

Chiar omenirea, cu un instinct care n'a înșelat-o, a înfătoșat tot-deauna dreptatea sub forma unei cumpăne a cărei cei doi platanii se află într'un echilibru desăvêrșit.

Este prin urmare demonstrat că libertatea și

dreptatea sînt bazele fundamentale ale ordinei morale, după cum mișcarea și echilibrul sînt bazele fundamentale ale ordinei materiale.

C. e. d. d.

§ 152. — Din libertate decurg toate drepturile omului și din dreptate toate datoriile sale.

Dovadă. — Din *libertate* decurg pentru om :

1° Dreptul de a merge unde voiește.

Așa este, de vreme ce am demonstrat în paragraful precedent că libertatea este în ordinea morală ceea ce mișcarea este în ordinea materială.

Libertatea aceasta de a merge unde voiește, cea dintăi dintre toate, este atât de trebuitoare omului, încât fără de dînsa el este un rob. Dacă se supune acestei robii, se înjosește și se tîmpește. În starea aceasta, omul este scoborât la treapta de dobitoc dumesnic. De nu se supune, el se răzvrătește. Ast-fel, în toate casurile, ordinea morală este adânc tulburată, când acea libertate lipsește.

C. e. d. d.

2° Dreptul de a aplica activitatea sa în orice direcție voește.

Când omul este lipsit de această libertate, când el este împiedecat de a întrebuița activitatea sa așa cum îi convine, atuncea inițiativa sa este pa

ralisată și activitatea sa—lovită în ceea ce are mai nobil, adică în libera voință a omului—este asemănată cu lucrarea unei mașini. În condițiunea aceasta omul este coborât la starea de uneltă și rutină oprește propășirea.

Aceste puține cuvinte sînt îndestulătoare spre a arata la ce stranie rătăcire ajung comuniștii și socialiștii când voesc să robească libera activitate a omului. Cum nu'și dau ei seama că prin aceasta îi atacă o libertate de căpitenie a omenirei!

Dar acesta este și cuvîntul pentru care au cădut tot-deauna încercările lor.

C. e. d. d.

3° Dreptul de a dispune, cum voește, de produsul activității sale.

Prin eserițiul dreptului său de a merge unde voește, și de a aplica activitatea sa în ori-ce direcție voește, omul produce un obiect oare-care. Obiectul acesta este al său, are dreptul de a dispune de dînsul cum voește, de vreme ce-i produsul activității sale. Pentru acest cuvînt proprietatea este eserișunea cea mai puternică a libertății individuale.

Socialiștii ar trebui să înțeleagă că, de vreme ce atacă proprietatea și capitalul ei, au în contra lor cea mai mare putere morală din lume, care este trebuința ce o are omul de a fi liber și de a

putea dispune cum voește de persoana sa și de aceea ce aparține persoanei sale. Forța aceasta are o așa putere asupra firei omului, încât ea a resturnat toate tiraniile și nici aceea a Socialismului nu i s'ar putea împotrivi.

Orbite de nevoile lor, de poftele lor și mai ales de conducătorii lor, gloatele socialiste își fac iluziune când cred că societatea se va lasa a i se tăia capul.

Socialiștii înaintați carii ar voi, după cum am aratat'o, să omoare prin electricitate cele două până la trei milioane de proprietari din Europa, nu'și vor vedea nici odată îndeplinirea visului lor, care nu va avea alt rezultat decât a arata smintirea lor. Tulburările anarhiste și socialiste vor fi totdeauna înăbușite în sânge și dacă într'un Stat oare-care ar isbuti pentru un moment, ar interveni cele-lalte State cu oștirile lor pentru a înăduși această mișcare de o pildă primejdioasă; și chiar, de n'ar interveni cele-lalte State, edificiul socialist, clădit pentru un moment cu ajutorul anarhiei, încă s'ar prăbuși de la sine, fiind-că principiile sale sunt tiranice și contrarii libertății omenești.

Chiar experiențele amare ce au făcut până acum sunt îndestulătoare pentru a li dovedi ce'i așteaptă și pe viitor.

Istoria ne arată deja, în republicile grecești,

aşa dar, de aproape trei mii de ani, lupta sara-cilor în contra bogaţilor. Socialiştiî isbutit'au vre-odată a isbîndi şi a întemeia o stare de lucruri care să fie câtu-şi de puţin trainică? Nu. E bine! Tot aşa va fi şi pe viitor. Da, ni se va dice, des-voltarea uriaşă a industriei a dat astă-đi proleta-riatului şi lucrătorilor puteri necunoscute mai înna-inte. La aceste vom răspunde că dezvoltarea mili-tarismului dă astă-đi societăţei puteri şi mijloace de aparare tot aşa de necunoscute mai înaintea.

Şi să nu se creadă că Societatea pentru a se apara este mărginită numai la oştirile guvernul-ului. Un burghez german căruia arătam că sînt în Germania mulţi socialişti, ne-a răspuns: « O şcim, « dar sîntem şi noi mai bine de trei sute de mii « de burgheji, membrii societăţilor de cântece şi în « aceste societăţi nu ne mărginim numai a cânta « şi a bea bere, mai tragem şi din carabină şi fi- « ind-că avem mijloace, ne cumpărăm fie-care câte « o carabină bună. Dar şi când socialiştiî se vor « coborî pe stradă pentru a ne mânca, noi îi v'om « ucide. »

Acei cariî voesc să împlânteze drapelul cel roş ar trebui să-şi aducă aminte cum îi a tratat în 1848 garda naţională din Paris, când generalul Cavaignac se afla în capul guvernului republican.

Un alt exemplu mai nou, este mişcarea anar-

hică și socialistă care s'a produs acuma trei ani în Belgia : garda orășanească alcătuită din burgheji, a dat oștirei un concurs puternic pentru a înăduși mișcarea aceasta.

În sfârșit, dacă considerăm că în Anglia clasa avută a înrolat din propriul iei sin și a echipat cu cheltuelile sale două sute de mii de Rifleman înarmați cu carabine și trei-deci de mii de oameni de cavalerie, se înțelege că Societatea nu mai este dispusă astă-dî a se lasa a fi măcelărită și despoiată, precum i s'a întâmplat pe vremea marelui Revoluțiunii franceze. În 1789, ideile de reformă pătrunsese toate spiritile în Franța : Condițiunea esențială pentru ca aceste reforme să fie făcute, era prin urmare îndeplinită. Dacă elementul militar ar fi fost atuncea atât de puternic organizat ca și astă-dî, și dacă s'ar fi aflat în mânele unui guvern energetic, atuncea Revoluțiunea cea mare s'ar fi făcut fără toate grozăviile și fără toate crimele ei. Instituțiunile liberale ar fi fost introduse fără a schilodi Franța și proprietatea ar fi trecut fără despoiere din mânele trândave și răsipitoare la mânele muncitoare care strâng și adună. Pentru aceasta nu este nevoie nici de ghilotină, nici de măceluri, nici de răscoală țărănească, nici de bande negre. Funcționarea normală și dreaptă a forțelor sociale aduce de la sine rezultatul acesta. Să în-

ceteze prin urmare socialiștii de a'și face iluziune. În loc de a voi să atace pe proprietari cari vor ști de sigur să se apere, socialiștii ar trebui să se mărginească cu niște cerinți drepte. Pe calea aceasta, se vor putea aduce îmbunătățiri soartei muncitorilor.

Din ceea ce precede urmează că respectul proprietății alcătuește elementul de căpitenie al ordinei morale sociale.

C. e d. d.

4° Libertatea de conștiință.

Conștiința este partea cea mai intimă a sufletului. A voi a nimici libertatea sa e nu numai odios, dar încă nesocotit, căci ori-ce credință prigonită se mărește prin martir. Statul are dreptul de a opri un cult numai când acesta are făptuiri nemorale. Dacă voiește să împiedice ca o credință falsă să se întindă, mijlocul cel mai bun și singurul, este de a lumina spiritele și de a li dovedi că acea credință este întemeiată pe o înșălăciune.

Prigonirile împaraților romani au slăvit Creștinismul, pe când bunul simț și spiritul sarcastic al lui Voltaire l-au discreditat.

Da ori-ce ar face acei cari profită de o religie, din momentul când ea este discreditată în mintea oamenilor culti, ea este o religie în decădere.

Rugurile Inquișițiunei care schingiuia și ardea pe eretici n'aũ împiedecat ca reforma lui Luther să se întindă asupra unei mari părți a Europei și asprimea guvernului rusesc în chestiuni religioase au împiedecă pe spiritul de sectă de a îmbraca ortodoxia creștină sub formele cele mai ciudate și adese ori, cele mai nemorale. Voiți să împiedicați falsele credinți, luminați mințele, căci acesta este singurul mijloc de a ajunge acolo; dar respectați libertatea de conștiință care este libertatea sufletului, cum dreptul de a merge unde voiește, este libertatea trupului omului.

C. e. d. d.

5° Dreptul de a rosti gândirea sa prin graiuri și prin scrieri.

Gândirea este funcțiunea cea mai nobilă a omului. A voi a o opri în manifestarea ei, însemnă a reduce pe om a fi un idiot sau un fațarnic. Desordinea morală care esă de acolo, este de plâns. Nivelul intelectual se scoboară și caracterul se degradează. Dobitocia, minciuna, fățarnicia și delațiunea devin tot atâtea titluri pentru a dobândi buna voință a Guvernului și corupțiunea care urmează de acolo este cu atât mai întinsă cu cât este asigurată în contra pedepsei.

Pe de altă parte când manifestarea gândirii

este împiedicată, atunci este împiedicată și propășirea în toate direcțiunile spiritului și ale activității omenești.

Sectarii politici se află într'o adîncă rătăcire când cred că pot face să triumfe o idee prin asasinat. Dacă credincioșii cariî au întemeiat creștinismul s'ar fi pus să comită asasinate pentru a lăți credința lor în loc de a face să triumfe religiunea creștină, îi ar fi atras ura asupra ei.

Tot așa stă și cu credințele politice. Cu crima le îngiosim în loc de a le lăți. Când ne devotăm până la moarte, unei credinți politice, putem deveni mucenici, dar nu trebuie nici-odată să ne facem asasini. Mucenicii dau un mare avînt cauzelor pentru care mor; acei ai Creștinismului sînt o dovadă despre aceasta; însă, spre a fi mucenic, trebuie să fie cineva curat de orî-ce crimă.

A răspîndi ideile prin grai și prin scrieri, a îndura toate prigonirile și a muri ca mucenic pentru adevăr și pentru propășirea țerei sale, iată calea de urmat când se devotează cineva unei idei morale și când voiește să o facă să isbîndească.

Din cea ce precede, urmează că dreptul de a-și rosti gândirea este condițiunea de căpîtenie a propășirei omenești.

6° Dreptul de întrunire.

De vreme ce oameni trăiesc în societate, este absurd de a voi să-i împiedecăm de a se întruni. Dealtminterlea dreptul de întrunire este numai cât un mijloc de a exercita dreptul de a-și rosti eugetarea. A opri pe una este a lovi și pe cea-l-altă.

Dreptul de întrunire este un mijloc puternic pentru răspîndirea ideilor și gruparea intereselor. Nu s'ar putea lipsi pe o națiune de dînsul, fără a-i lua un mijloc de căpîtenie de propășire.

C. e. d. d.

7° Dreptul de asociațiune.

Asociațiunea dă sfortării individuale o mare putere fără de care ar fi cu neputința de a obține rezultatele de care se bucură societățile civilisate. A voi a o împiedeca, înșamnă a paralisa activitatea omenească și a-i răpi modul cel mai puternic de a se manifesta.

C. e. d. d.

8° Dreptul de a controla actele guvernului.

Când într'un Stat este oprit oamenilor de a exercita controlul acesta, toate abuzurile de putere sînt cu putință și se ivesc. De vreme ce se ivesc abuzuri chiar în Statele unde există acest control, judecați ce trebuie să fie în acele în care nu există el nici de cum. Funcționarii mari și mici esploa-

tează fie-care, după cum le vine la socoteală, puterea absolută a capului Statului și abuzurile se produc nepedepsit în toate ramurile administrațiunei.

Oamenii însărcinați cu grija de a cârmui trebuie să conducă afacerile după dorința națiunei și trebuie să-î deie socoteală de usul ce fac de puterea ce le este încredințată.

În țările care trăiesc sub regimul absolut Guvernul interzice cetățenilor de a-î controla actele sale. Și se ține să nu se amestece în ceea ce nu-î privește, parcă afacerile publice nu ar privi pe toată lumea. Într'un asemenea Stat, în sarcina națiunei cade datoria de a impune controlul său: dacă nu o face, atunci ea are numai guvernul ce-î merită.

Ne se pare că ideea de a avea o Constituțiune care să ferească pe cetățeni în contra samavolniciei administrative, este tare răspândită în Rusia. Iată în această privire un fapt însemnat:

În 1878 colonelul român carele era prepus la București asupra spitalului ofițerilor ruși răniți, aflându-se într'una din sălile unde erau vr'o 50, se apropia de patul unuia din acești ofițeri, carele avea o rană gravă la braț, pentru a-și da seamă de starea lui. Acesta întrebă pe colonel, arătându-î brațul: «Ce este asta?» Colonelul îi răspunse: «O rană pe cale de lecuire.» — «Nu!» relua ofițerul, arătând brațul său: «Asta este o *constituție*. Și a-

poi adăugi: «Cum? Crezi că mă aflu în starea aceasta, că unul dintre frații mei a fost ucis, și că altul a pierdut un picior, numai pentru a da o constituțiune Bulgarilor și să nu avem una și noi?» Și toți ofițerii cari erau întinși pe păturile lor în șala aceea, au ținut într'un singur glas și cu convingere: «Da! da!» Colonelul surprins de această scenă, s'a dus la generalul rus carele era comandant de piață și i-a povestit ceea ce i s'a întâmplat, fără a numi pe ofițerul de care era vorba. «E! ce vrei, așa este,» îi răspunse generalul, dând din umere.

Când o idee a intrat până acolo în spirite, ea trebuie de voe de nevoie să se aducă la îndeplinire, căci faptele politice sânt numai cât urmarea ideilor domnitoare.

Se vede de altmintrelea că pretențiunile constituționale ale Rușilor sânt destul de modeste. Iată o dovadă caracteristică despre aceasta.

Când prefectul de poliție din Zurich a arestat în 1890 pe nihilistii ruși cari au făcut experiențe cu materii esplosibile, experiențe ce au costat viața unora dintre dînșii; după ce a stat la vorbă cu prinșii săi, a ținut: «Oamenii aceștia sânt foarte periculoși, însă pretențiunile lor nu sânt prea mari, căci mi au declarat că s'ar mulțumi pentru Rusia cu o Constituție ca aceea pe care principile Bismark a dat-o Germaniei.

De vreme ce sectarii politici cei mai fanatici și cei mai înaintați nu merg mai departe în cerințele lor, se vede că dorințele națiunii rusești sunt foarte moderate.

Rusia are proprietari mari de pământ pentru a reprezenta proprietatea, negustori bogați pentru a reprezenta burghezimea și țărani deprinși în comunele lor a se îndeletnici cu interesele locale. Aceste sunt elemente sănătoase, tare destoinice pentru a constitui un bun regim reprezentativ care să deie cetățenilor toate chezașiele trebuitoare în contra samavolniciei și care să supue pe guvern la controlul țării.

În multe țări constituționale, capul Statului, în loc de a da într'un mod leal națiunii seamă de actele sale, încunjură această datorie și vine să rostească dinaintea unor majorități servile niște minciuni oficiale la care aceste răspund prin niște lingușiri înjosite din care nimenea nu crede nici un cuvânt.

Ce păcătoasă stare morală!

Réul acesta provine mai întâi din faptul că capul Statului are dreptul de a alege pe miniștrii săi după placul său, apoi fiind că are dreptul de a disolva Camerele care nu îi convin, și în sfârșit fiind că Ministeriul pune să se facă alegerile prin funcționarii săi după placul său, *pro domo sua*, și își asigură astfel majorității servile.

Intr'un cuvînt, în această stare de lucruri, regele face pe miniștri, și miniștrii fac majoritatea.

Aceste prerogative de abus dau capului Statului toată latitudinea de a lua drept miniștri pe favoriții săi, de a disolva Camerele care îl supără și de a-i pune să aleagă altele care să le fie supuse. În condițiunile aceste se vede că regimul constituțional se reduce de fapt la un guvern personal care este cu tot contrariul guvernului parlamentar.

Pentru a întîmpina reul acesta și pentru a avea în adevăr un guvern constituțional, trebuie mai întăi rădicat Ministerului dreptul de a președa alegerile pentru Camere. Insușirea aceasta trebuie încredințată unei Curți de justiție supreme a căreia membri sînt inamovibili, precum este Curtea de Casație. În timpul alegerilor, această înaltă Curte trebuie să aibă dreptul de a suspenda pe agenții administrativi și judiciari pe care îi bănuște de amestec ilegal în alegeri. Ea veghează ca nici o apasare să nu se esercite asupra corpului electoral și ca putere publică să intervie cu nepărtinire spre a menține ordinea și a respinge ori-ce încălcare, dia care parte ar veni.

În sfîrșit atributele de care se slujește astăzi Ministeriul pentru a falsifica alegerile și pentru a-și

asigura o majoritate servilă vor fi esercitate de către Inalta Curte de Justiție pentru a garanta liberul esercițiu al dreptului alegătorilor și pentru a asigura legalitatea alegerilor.

A doua măsură de luat, este de a rădica regelui dreptul de a disolva Camerele.

Cu dreptul de disolvare, se poate avea numai cât un guvern autoritar sub masca constituțională. Sub un asemenea regim, acel ce se bucură de favoarea Capului Statului poate singur să devie ministru. Cu totul din potrivă, sub un regim în adevăr parlamentar, oamenii politici care au încrederea țarei, pot singuri să ajungă la putere.

Aceste două regimuri se esclud unul pe altul și în toate țările din lume se poate avea numai unul din doi: regimul autoritar sau regimul parlamentar.

Sub regimul autoritar, nivelul moral al oamenilor politici este înjosit, căci ei așteaptă puterea de la bunul plac și de la favoarea regală. Ei se cobor la rolul de instrumente ascultătoare ale unui guvern personal și devin prin aceasta nedesțoinici întru a face să predomnească voința țarei în actele guvernului.

Cu totul din potrivă, sub regimul parlamentar, nivelul moral al oamenilor politici este rădăcat, căci ei așteaptă puterea numai de la încrede-

rea țării. Spre a se convinge cineva despre aceasta, privească numai pe oamenii politici din Franța și din Anglia.

Sub un regim adevărat parlamentar, acela singur poate deveni președinte al Consiliului de miniștri, care are încrederea majorității reprezentanților țării. Ajuns ast-fel la putere, acest Prim-Ministru nu e nici înrîurit nici acoperit de către persoana Suveranului. El are în fața lui un Parlament pe care nu l'a putut alege după plac, dar care a fost ales prin o aplicare nepărtinitoare a legii electorale sub supraveghierea Inaltei Curți de Justiție, chieată a veghia la aplicarea legilor.

Dacă un asemenea Minister nu are dreptul de a disolva Camerele, el este silit să cărmuiască după dorul mandatarilor țării. Și dacă această Cameră este rea, dacă nu se poate governa cu dînsa ? strigă partizanii regimului personal, adică acei cari se folosesc de dînsul. Mai întăi, nu vedem de ce o țară întregă s'ar înșela în alegerea ei mai mult decât Suveranul său favoritul seă, și nu este cumințe de a se admite că Camera care ar avea dreptul de a impune Guvernului voința țării, ar împiedica pe Ministeriul ales de dînsa de a urma acelei voinți. Această stare parlamentară neputințeoasă nu se înfășoază din potrivă decât cu dispozițiunile constituționale actuale unde Suveranul

și ființele sale voesc să cărmuească după bunul lor plac și unde disolvarea Camerilor devine pentru dînșii un mijloc de a ajunge la aceasta.

Istoria parlamentară ne arată că toate conflictele între puterea esecutivă și puterea legislativă vin de acolo. Dar convențiunea din 1793 impunea voința sa guvernului întâiei Republice franceze și se știe la ce escese și la ce grozăvii a dus calea aceasta atunce. Iată un argument ce parțașii regimului autoritar îl cred tare puternic și ce-l exploatează cât pot mai mult. Dar e de ajuns de a privi faptul acesta așa cum s'a petrecut în adevăr, pentru a se convinge cineva că acei cariî întrebuițază argumentul acesta sînt în eroare. In adevăr, ce s-a petrecut sub Convențiune? Era oare ea stăpînă asupra actelor guvernului? Departe de acolo, nu era nici chiar stăpînă asupra sieși. Ea era decimată și ghiliotinată de clubul Jacobinilor carele ajunsese în Franța întregă de-asupra puterei legislative și puterei esecutive. De aceea abatele Sieyès, membru al Convențiunei, întreat ca a făcut pe timpul Teroarei, a avut tot dreptul de a răspunde prin următoarele cuvinte caracteristice: «Am trăit». Și este cunoscut că atunci membrii Convențiunei erau numai decât ghiliotinați de clubul Jacobinilor, dacă nu se supuneau orbește puterei lui dictatoriale și dacă nu se făceau complici

crimelor lor prin tirade oratorice și prin voturile lor.

Afară de escesele sângeroase, aceasta este acelaș rol ca și acel ce-l joacă niște Camere servile sub un guvern personal, cu singura deosebire că aice în locul Clubului Jacobinilor, Suveranul și ființele sale esercită puterea dictatorială.

Așa dar este bine demonstrat că nu puterea legislativă a făcut grozăviile Revoluțiunei celei mari. Din potrivă, toate marele principii liberale și omenesti din care trăesc de un secol încoace societățile moderne ale tuturor țarilor din lume și care au contribuit atâta la propășirea lor, au fost proclamate de Corpurile legiuitoare ale aceste epoci memorabile.

Partașii regimului autoritar pun în sfârșit înaintea un argument ce-l cred neînvinș. Iată-l:

Nu regimul parlamentar a fost acel ce a făcut unitatea Germaniei.

La aceasta este cineva în drept de a face răspunsul următor:

În 1848, parlamentul din Francfurt, adevăratul reprezentant al dorințelor națiunei germane, a propus Prusiei de a uni sub domnia ei într-un singur Imperiu toate Statele Germaniei. Parlamentul alesese foarte bine momentul pentru a îndeplini acest mare act politic, căci Republica francesă, preo-

cupată de starea ei dinăuntru, nu se gîdea a se opune la aceasta. Pe de altă parte, Austria atacată de către Unguri, era în neputință de a se opune mișcării naționale a Germaniei întregi. Tot așa era și cu Principii diferitelor State germane, cari toți erau strînși de revoluțiune și reduși la neputință prin resbelul civil. Cât despre Rusia, dacă ea a venit în ajutorul Austriei în contra Ungurilor, e sigur că ea n-ar fi intervenit în contra Prusiei care ar fi avut pe Germania întregă cu dînsa. Prin urmare rămîne dovedit că, dacă Prusia ar fi executat voința Parlamentului de la Frankfurt, unitatea Germaniei s-ar fi făcut în 1848, nu numai cu mai puține jărtfe decât în 1871, dar încă într-un chip mai desăvîrșit, căci ea ar fi alipit în Imperiū și provinciile germane ale Austriei și ar fi desființat pe toți suveranii cei mici pe cari se sprijină încă astăzi elementele îndărăpnice omogeneității Imperiului german, și acest mare act național s-ar fi îndeplinit cu consimțimîntul unanim și cu concursul entusiast al întregii națiuni germane.

În loc de aceasta, Prusia a făcut sub regimul autoritar, unitatea Germaniei cu un șfert de secol mai târziu, cu prețul unui război ucigător de frați în contra unei jumătăți a Germaniei și cu prețul unui război de cinci-deci de ani în contra Franței.

Principele Bismark însuși a ȃis : « Șciū bine cā am început cu Franța un rāsboiū de cincideci de ani. »

Fie, ni se va ȃice, dar Germania a devenit astāđi Statul cel mai puternic, mulțumitā regimului autoritar.

Sā vedem cum stā și cu această părere.

Jules Janin a ȃis cu drept cuvīnt : « Nemic nu isbutește ca succesul. » Aceasta se aplicā mai ales succeselor militare.

Indatā ce un Stat a repurtat victorii mari, il slāvesce toți și ii asociazā cauza lor cu a sa. Până acum este destul de logic ; însă acolo unde logica începe a lipsi, este când vine cine-va să-ți ȃică : « Fiind-cā Germania a bātut pe Franța în 1871, urmează de acolo cā Germania este mai tare decāt Franța în 1891. »

In loc de a face cu ușurātate asemenea afirmări, ar trebue cine-va să-și dee seamā cā Franța a fost învinsā de Germanie în 1871 fiind-cā aceasta a avut în capul armatelor sale pe un mare geniu strategic, pe mareșalul Moltke. Dar și Franța a bātut pe Germania, când a avut în capul armatelor sale pe Napoleon I. Tot așa va fi și pe viitor, și dintr'aceste douē puteri, cea ce va avea în fruntea ei un mare cāpitan, va învinge pe cealaltā. Prin urmare, nu se poate hotāri de mai înainte

care din aceste două State va învinge pe celalt, când va începe lupta.

Când voim să stabilim o comparațiune între Franța și Germania, trebuie să luăm în seamă și faptele următoare :

Mai întâi, Franța are un singur adversar serios pe la hotarele ei de la răsărit; acesta este Germauia. Însă Germania se află între două focuri, între doi adversari: unul la hotarul său de la apus, Franța, și celalt la hotarul său de la răsărit, Rusia. Este sigur că în această privire situația Franței este mai bună.

Apoi Franța, prin trecutul său istoric, a dese-vârșit unitatea Statului francez astfel că nici una din părțile acestui stat nu se gândește a se răz-lăți de dânsul sub nici o formă; din contra, Im-periul german este compus de mai multe state cu diferite dinastii și cu un spirit de *particularism* care nu a dispărut încă. Ne se pare ca și în a-ceastă privire situația Franței este mai bună de-cât cea a Germaniei.

O a treia considerație, este că Franța întregă este de una și aceeași religioane, pe când Germa-nia este împărțită între două religioane rivale, îm-părțire ce pricinuește greutatea mari Imperiului germanic și se împotrivesc omogeneității lui.

O a patra considerație este că Franța prin Re-

voluția cea mare ș'a făcut transformarea și starea a treia ; burghezimea a ajuns la putere, pe când Germania nu'și are încă dinaintea sa această transformare neînălăturabilă, care fie că se va face într'un mod pașnic, ca o evoluțiune, fie că ea se va face pe cale violentă, ca o revoluțiune, în ambele cazuri Germania are dinaintea ei zguduiri ce nu mai amenință pe Franța.

O a cincea considerațiune este că socialismul este slab și desprețuit în Franța, pe când Germania numără aproape un milion de votanți în corpul electoral, dintre care șese-zeci și vr'o câte-va mii de socialiști votează în chiar capitala Imperiului german, în Berlin ; apoi în Reichstagul german au intrat aproape trei-zeci de deputați socialiști, pe când în Camera de deputați franceji sunt numai trei.

În sfârșit, un punct încă foarte însemnat de considerat, este că Franța este mai bogată decât Germania, și acesta este un argument foarte puternic în ziua de astăzi când este nevoie de a se face cheltueli foarte mari în pregătiri de resbel pentru a asigura pacea, potrivit cu dictonul latin : *Si vis pacem para bellum.*

Dacă acuma voim să considerăm situațiunile respective ale Rusiei și ale Germaniei trebuie să ne amintim cuvintele rostite de către Imperatul

Vilhelm I, către Principele Bismark, când relațiile dintre aceste două State erau întinse. Iată ce i-a scris : « Lasă-mă să mor în pace, căci Rusia poate îndura mai multe înfrângeri fără a peri, iar noi, dacă vom pierde o bătălie, Imperiul nostru se desface. » Cuvinte adânci și prevădătoare, vrednice de a fi meditate. Principele Bismark a recunoscut și el însuși că ar fi foarte primejdios pentru Germania de a ataca pe Rusia, căci resboiul acesta neputându-se termina în puțină vreme, până la sfârșit Germania ar fi atacată și de Franța și nu se pot prevedea toate urmările unei asemenea situațiuni. În adevăr, lupta în potrivea a două mari puteri militare ca Franța și Rusia, poate aduce rezultate neașteptate, ea poate chiar modifica condițiunile alianțelor existente.

Intr'o polemică ce a avut loc într'un ofițer de de Stat-Major prusian și un ofițer de Stat-Major rusesc, acesta a scris celui d'întâi : « Aveți arme mai perfecționate decât noi, ofițeri mai instruiți, generali mai buni și o administrație perfectă care vă dă putința de a face o mobilizare mai răpede, însă noi avem asupra voastră o superioritate care constă în temperamentul soldatului nostru. »

Aice trebuie să ne aducem aminte de cuvintele lui Napoleon cel Mare că « soldatul rus nu este destul de a-l omori, dar mai trebuie să-l împingi ca să cadă. »

Ofițerul de Stat-Major rus ar fi putut adăogi în polemica sa și răspunsul ce Imperatul Alexandru I-iu a făcut cătră trimisul lui Napoleon, când acesta i-a declarat război: « Du-te și spune stăpânului d-tale, că am pentru mine spaciul și timpul. » Și în adevăr, cu spaciul și cu timpul Rusia a sfărâmat puterea colosală a cuceritoriului Europei, carele era cel mai mare geniū militar din lume.

Un diplomat german a publicat o lucrare politică foarte însemnată în care dovedește că nu este nici o putere pe lume destul de tare pentru a putea ataca pe Rusia, fără că putere acea să nu fie la sîrșit sfărâmată.

Aceasta nu este nici de cum de mirat, dacă privim întinderea nemăsurată a aceluī Imperiū, populațiunea sa de aproape o sută doudecī de milioane de suflete și forța de rezistență fără seamăn a armatei sale.

Dar cea ce este mai surprindător, este că e destul de prietinia saū de dușmănia Rusiei spre a face bună saū rea situațiunea unui Stat ori cāt de puternic ar fi el.

Iată în privința aceasta câteva esemple foarte conchițătoare:

Austria a suferit în timpul lui Napoleon I înfrângerile cele mai crude, și cu toate aceste, mul

țumită alianței ei cu Rusia, ea a eșit din aceste crude încercări, mai tare decât înainte.

În 1848, Rusia credincioasă prietinei sale tradiționale către Austria, a ajutat pe acest imperiu să înădușe revoluțiunea din Ungaria. În 1854 cancelarul Imperiului austriac, Principele Schwartzenberg a declarat că Austria va pune în mirare lumea prin ingratitudea sa și a luat o atitudine amenințătoare față cu Rusia pe când aceasta făcea război Turciei și aliaților ei pe Dunăre și în Crimee. Să vedem acum urmările acestei nerecunoștinți a Austriei.

Pe când principele Schwarzenberg strica astfel relațiile Austriei cu Rusia, Prusia a trimis la Petersburg pe Conte Bismarck ca ambasador și acesta s'a silit vreme de mai mulți ani a câștiga bunăvoința a Rusiei. Atunci regina unui Stat mare, în trecerea ei prin Paris, a scris pe tablitele sale: «Am văzut și pe Bismarck cu totul Rus și Kreizzeitung». Puțin după acestea, Prusia a atacat pe Austria, a bătut-o la Sadova și a dat-o afară din confederațiunea germană pentru a-i lua locul ie.

Acum o chestiune: Oare Prusia putea ea să facă o așa mare transformare alături cu hotarele Rusiei, dacă nu-i da voie Rusia să o facă și dacă nu vroia Rusia să se resbune de Austria? De sigur că nu.

Iată dar dovedit că Austria a pierdut pozițiunea sa în confederația germană fiind-că ș'a atras dușmănia Rusiei, și că mulțumită prietiniei Rusiei, Prusia a putut să cucerească supremația în Germania.

Acum să vedem ce a pățit Franța sub Napoleon III, fiind-că ș'a atras în 1854 dușmănia Rusiei prin resboiul Crimeei. În 1871 Franța a fost la rândul ei atacată, bătută și sfișiată de Germania care avea în capul ei pe Prusia. Intrebăm încă odată. Prusia putea ea să răstoarne ast-fel echilibrul european fără ca Rusia să-și fi dat consimțimântul ei la această? De sigur că nu; tot așa cum n'a putut s'o facă în 1875 când a voit să atace din nou pe Franța, tot așa cum nu poate să o facă nici astă-zi, fiind-că nu se mai bucură de bunavoința a Rusiei, așa cum se bucura de dânsa înainte de tratatul de la Berlin.

Așa dar este sigur ca situațiunea Germaniei este astă-zi mai puțin bună decât când era asigurată de prietinia Rusiei și se poate prevedea că viitorul îi păstrează grele încercări.

Pe de altă parte, a fost de ajuns, în anii aceștia din urmă, de prietinia Rusiei cătră Franța pentru a îmbunătăți într'un mod simțitor situațiunea internațională a acestia și pentru a restabili până la un oare-care punct echilibrul european, tulburat prin resboiul franco-german din 1871.

Este curios de a observa schimbarea la față desăvârșită de către principele Bismarck însuși în această ordină de idei. Judecând după graiul presei ce o inspiră, preocuparea de căpitanie a fostului Cancelar ar fi acuma de a deslipi pe Germanie din alianța austriacă, pentru a o înlocui prin aceea a Rusiei.

Este prin urmare demonstrat că situațiunea creată Germaniei prin regimul autoritar nu este tocmai așa de bună precât li place unora a o crede.

După încheierea tractatului de la Francfurt, în întâile timpuri ale stabilirei Republicei în Franța, principele Bismarck a dis deputaților ce-i poftise la un banchet parlamentar, că Franța republicană va desgusta de republică pe republicanii Germaniei precum iloții beați desgustau pe Spartiați de beție. Câți-va ani mai târziu, când a fost vădit că cu regimul republican, Franța are o politică din afară mai bună decât sub regimurile de mai înainte, o armată mai numeroasă și mai bine organizată decât sub Imperiu, în sfârșit mai puține tulburări înlăuntrice decât Statele monarhice, principele Bismarck a vădut că, în contra prevederilor sale, Franța republicană, în loc de a desgusta de republică pe republicele Germaniei, cum iloții beați desgustau de beție pe Spartiați, le înfățoșa din

contra un exemplu contagios care întărea convingerile lor republicane.

Atunce principele Bismarck, vorbind de Franțeji, a ȃis cu supărare unui reporter : «E ! Să-și deie și ei un guvern precum îl avem noi toți. » Cu toate că cu câți-va ani înainte a pus sub judecată pe Contele Arnim și făcu să-l osândească la închisoare fiind-că fusese de această părere.

Așa dar rămâne învederat că priveliștea stării înfloritoare a Republicei franceze esercită în favoarea acestui regim o propagandă puternică printre liberalii Germaniei.

Pe de altă parte, este tot atât de sigur că prestigiul principiului monarhic este micșurat într'un mod însemnat în Germania prin priveliștea tuturor acestor dinastii reduse la niște umbre de suveranitate și care trăiesc ca niște puteri decăzute ce nu mai au nici un cuvânt de a fi.

Pe lângă aceasta, Germania vede că confederațiunea republicană elvetică este, în comparație cu populațiunea ei, sub punctul de vedere militar, mai tare decât Germania : considerațiune de căpitanie, pentru că dovedește Germaniei că ar fi în stare a-și apara unitatea sub regimul republican tot așa de bine, și chiar mai bine decât sub regimul monarhic.

Mai adaogiți că Șvițera arată priveliștea estra-

ordinară a unor Germani, Franceji, și Italieni trăind așa de bine împreună în acelaș Stat și sub acelaș guvern, încât nu au nici o dorință de a se deslipi de la această confederațiune republicană spre a se uni cu Germania, cu Franța sau cu Italia.

Apoi, Germania vede că un Stat mare ca Franța, poate tot atât de bine ca un Stat mic, ca Svițera, să fie mai bine cărmuit și să fie mai tare militară decât era acelaș Stat sub regimul monarhic.

Să mai observăm că ajungerea la puterea a stărei a treia, burghezimea, va introduce de nevoie în Germania regimul parlamentar carele este înaintea-mergătorul regimului republican.

În sîrșit, dacă considerăm că Catolicii din Germania rabdă cu sila puterea centrală protestantă care-i absorbă și-i jignește, se poate prevedea, fără a se prea espune de a se înșală, că regimul politic definitiv pe care viitorul îl păstrează Germaniei, este confederațiunea republicană.

Ne mai rămâne acuma de demonstrat că dreptul de disolvare al Camerilor este vătămător în toate țările constituționale fără deosebire.

În Franța, când la 16 Maiu mareșalul MacMahon a încercat lovitura sa de Stat prin disolvarea Camerei, oare prin faptul acesta nu au fost

puse în primejdie instituțiunile republicane? Și dacă Republica francesă a isbutit a înlătura acest pericol, oare este mai puțin adevărat că după suprimarea Constituțiunei, dreptul de a disolva Camerele este mijlocul cel mai puternic pentru a lovi în instituțiunile parlamentare? A voi a o susține este tot atât de logic ca a pretinde că nu este primejdios de a se arunca cine-va prin fereastă, căci cutare, căruia aceasta s'a întâmplat, nu i s-a rupt nimică.

Să considerăm acuma Anglia.

În Statul acesta care este o republică sub formă monarhică, regele domnește dar nu guvernează. Așa trebuie să fie în ori-ce Stat constituțional cu un regim adevărat parlamentar. În starea aceasta, nu regele poate fi autoritar, ci oamenii politici cari dețin puterea. Acuma întrebăm: Oare dreptul de disolvare face autoritari pe oamenii politici cari sânt în capul guvernului ângles? Răspundem: Da! Și iată dovada: Dacă d-l Gladstone nu ar fi avut dreptul de a disolva Camera, atunci în loc de a căuta să impuie țarei proiectul seŭ de lege pentru Irlanda așa cum îi place, ar fi făcut Camerei concesiunile trebuitoare pentru a obține aprobarea ei, și rezultatul pentru Anglia ar fi fost mult mai bun, căci partidul liberal nu s'ar fi împărțit în Gladstonieni și în disidenți și nu ar fi căzut de la pu-

tere. Tot așa stă și cu primul ministru conservator lordul Salisbury ; el se întartă în calea sa de aspră represiune față cu Irlanda și pentru a impune țării chipul său de a vedea, el este gata de a disolva la rândul său Camera. De n'ar avea dreptul acesta de disolvare, este vădit că în loc de a se îndărăpnici în sistemul său de represiune, el ar face concesiuni Camerei și atunci ar fi voința țării care ar predomină în locul acelei a unui singur om. Așa dar este demonstrat că dreptul de disolvare face și în Anglia autoritari pe oamenii politici cari se află în capul afacerilor Statului.

În Belgia, după ultimele alegeri care au dat majoritatea partidului clerical-conservator, Guvernul acesta s'a spus să schimbe legea instrucțiunii publice făcută de partidul liberal. S'a vădit atunce nemulțumirea țării întorcându-se în contra regelui și amenințându-l de a înlocui monarhia prin republică. Dacă regele Belgiei nu ar fi avut dreptul de disolvare, nu ar fi fost espus la aceasta mișcare neconstituțională.

În Danemarca, cu toate că corpul electoral alege după toate disolvările tot pe aceiași opozițiune, regele menține la putere pe ministrul Estrup în contra voinței țării. Aceasta dovedește că, cu dreptul de disolvare, Guvernul poate stabili regimul autoritar, cu toate că corpul electoral își dă voturile opozițiunii.

În Germania, dreptul de disolvare este mijlocul cel mai puternic prin care guvernul împărătesc menține regimul autoritar. În zadar corpul electoral alege aceiași opozițiune, guvernul într'una disolvă Camerele. Așa dar, este vădit că regimul autoritar nu poate fi desarmat în Germania, decât dacă i se va rîdica dreptul de disolvare. Atunci marele Cancelar va fi silit, sau să se plece după voința țării sau să se retragă. Un mare număr de membri ai opozițiunii a cerut, printr'o propunere făcută la Reichstag și semnată de către patru-deci și cinci de deputați, șuprimarea dreptului de disolvare ce'l are actual Guvernul împărătesc.

Printre multe alte argumente întemeiate pentru a susține această propunere, figurează, ca cel mai puternic, următorul argument: «Că dreptul de disolvare este singurul mijloc de a face lovituri de Stat ascunse.»

Ce să șicem în sfîrșit de Serbia unde regele Milan a disolvat dearîndul patru Camere pentru a stabili asupra țării un regim autoritar ?

Toate faptele aceste dovedesc că dreptul de disolvare este pretutindene și fără escepție mijlocul cel mai puternic pentru a stabili regimul autoritar și că prin urmare, această prerogativă a coroanei este abusivă, vătămătoare și trebuie neaparat șuprimată.

Aşa, ca să poată țara esercita în adevăr controlul său asupra actelor guvernului, trebuie radi-
cat acestui din urmă dreptul de a face alegeri și
dreptul de a disolva Camerile.

Atuncea ea va avea un guvern adevărat par-
lamentar, și aceloră cari se tem de dînsul, le vom
aminti cuvîntul lui Cavour că: «Cea mai rea Ca-
meră tot este mai bună decât cea mai bună anti-
cameră.»

Și în adevăr este mai bine pentru demnitatea
morală și pentru propășirea omenirii ca să se aibă
a se lupta cu greutățile nedeslipite de regimul
liberal decât de a se corupe sub acțiunea demora-
lisătoare a regimului autoritar.

C. e. d. d.

9° Dreptul de a cere guvernului socoteală des-
pre întrebuințarea banilor publici.

Omul are dreptul acesta, fiind că el este a-
cela care dă acele fonduri ca contribuabil.

Când guvernul se află fără nici un control se-
rios în cea ce privește cheltueele, urmează de acolo
abusurile cele mai mari, care nu numai că împie-
dică propășirea Statului, dar încă-i compromit chiar
apararea.

10° Omul are dreptul de a cere să nu se sta-
bilească nici un imposit, să nu se promulgheze nici

o lege care să nu fi fost aprobate de către reprezentanții săi.

Dreptul acesta decurge din faptul că el plătește impozitul și că lui i se aplică legea.

Dreptul de a vota impozitele este dreptul constituțional cel mai de căpitenie, căci prin mijlocul acestui drept popoarele au făcut să li se acoarde constituțiunii de către guvernurile lor, și tocmai prin mijlocul votului său refuzului de a vota budgetul, Parlamentele silesc pe guvernele lor de a ținea seamă de puterea legiuitoare.

Când dreptul acesta era recusat cetățenilor sub regimul absolut, impozitele deveneau atât de nesuferite încât popoarele au fost silit să recurgă la răscoală pentru a pune capăt acestor presurări.

C. e. d. d.

11° Libertatea de a alege ca reprezentanți ai săi pe acei cari se bucură de încrederea sa.

Dreptul acesta, de care atîrnă chiar existența regimului constituțional, este calcat în picioare de către cea mai mare parte a Guvernelor. Pentru aceasta, ei întrebuițează, față cu alegătorii, după împrejurări, corupțiunea sau amenințările. În cele mai multe State constituționale, guvernele ajung astfel a reduce regimul acesta la o simplă aparență și a cârmui după bunul lor plac. Am aratat mai

sus (8°) mijloacele de a asigura libertatea alegerilor și de a împiedica pe Guvern de a se sustrage de la controlul țării.

Chipul acesta fașarnic de a se sustrage de la răspundere, viciind alegerile, corupe de sus până jos și pe guvern și pe corpul electoral. Aceasta este o descompunere morală ce trebuie desrădăcinat, dacă nu vroidm ca ea să corupă națiunea întregă.

C. e. d. d.

12° Dreptul de a fi susținut și aparat de Stat, în toate interesele sale legitime.

Individul are dreptul acesta pentru cuvîntul că tocmai în scopul acesta el institue un Guvern. Cu toate aceste, denegările de justiție din faptul unei magistraturii care este atîrnată de ministeriu, vexațiunile administrative esercitate de cătră funcționarii siguri de impunitate, ca unii ce sînt acoperiți de șeful lor, calomniele și defăimările pe care mișelia Guvernului le lasă nepedepsite spre a se face popular, în paguba cinstei cetățenilor, toate abuserile aceste fac că dreptul individului de a fi ocrotit de cătră Stat, este adese ori înlocuit prin dreptul ce-și înșușăște Statul de a prigoni pe individ. Regimul acesta nelegiuit este primejdios. El împinge pe indiviđi la răsbunări personale, până ce sosește ziua cea mare în care națiunea întregă se răsbună în contra acestui Guvern odios.

C. e. d. d.

Am enumerat până aici drepturile de căpetenie ale omului. Tot așa sta și cu toate celelalte. Fiecare din aceste drepturi este o consecință riguroasă a libertății, care este baza lor fundamentală.

Iată acum datoriile de căpetenie ale omului care decurg din *dreptate* :

1° Omul trebuie să respecte viața altuia.

A nu respecta viața individului, este a-i face cea mai mare nedreptate posibilă, fiind-că este a nimici deodată toate drepturile omului care se leagă de viață. De aceea numai în țările cele mai barbare ale Asiei și Africei, Suveranii au încă astăzi drept de viață și de moarte asupra supușilor lor. De aici urmează pentru aceștia, starea cea de pe urmă de înjosire, fiind-că se supun unei asemenea tiranii.

Ucigașii, orî care ar fi gradul lor social, trebuie să fie pedepsiți cu cea mai mare asprime : *Nu ucigașilor ci victimilor lor trebuie a se acorda compătimirea.*

C. e. d. d.

2° Omul trebuie să respecte libertatea altuia.

A nu respecta libertatea cuiva dă dreptul altora de a nu respecta pe a sa. Da orî ce libertate care încalcă asupra libertății altuia este o samavolnicie, o nedreptate și trebuie răspinsă ca atare.

Cea mai rea stare socială ce o poate avea o țară, este cea în care Suveranul sau o clasă privilegiată reduce în robie o parte a națiunii.

O așa stare socială trebuie numai-decât să ajungă la cea de pe urmă degradare a națiunii sau la răsvrățirea sa. Istoria o dovedește netăgăduit.

C. e. d. d.

3° Omul trebuie să respecte familia altuia.

A aduce rușinea în sinul familiilor este a faptui o mișalie, fiind-că se compromit femeii și se nenorocesc copiii. Romanele și teatrul tractează adese-orii subiectul acesta cu multă usurătate și contribuiesc astfel a demoraliza Societatea.

Autorii dramatici și scriitorii de romanuri desfășurând poftele și pasiunile care vin de la trupul omului, precum egoismul, lăcomia, necumpătatea, invidia, gelosia, ura, răzbunarea, contribuiesc întru a mări tulburarea ordinii morale, trézînd și învrăjbînd patimele cele rale. Când din potrivă ei pun în vedere avînturile și rivnele sublime care vin de la suflet, ca generozitatetea, iertare, abnegațiunea, devotarea, curagiul, cinstea, ieii înalță sufletele și înnobilesce omenirea.

C. e. d. d.

4° Omul trebuie să respecte averea altuia.

A voi a răpi altuia averea sa este a voi a-l lipsi de rezultatul activității sale și al liberlăței sale.

Furtul sub orî ce formă se înfăţoşază, trebuie să fie aspru pedepsit, căci de alt-mintrelea nu poate exista o Societate.

Tot aşa stă şi cu atentatele făcute în contra proprietăţii în numele orî-căreia teorii sociale. Atentatele aceste trebuesc respinse cu asprime, căci ele ameninţă chiar basa Societăţii precum am dovedit mai sus, tratând despre drepturile omului.

Espropriaţiunea pentru cauză de utilitate publică cu desdăunare făcută de cătră Stat, este singură admisibilă pentru casurile prevădute de lege. In afară de aceasta, orî ce espropriere este un act nedrept şi samavolnic care trebuie răspins cu puterea.

C. e. d. d.

5° Când omul î-şi rosteşte gândirea sa, este de datoria sa de a nu cleveti pe adversarii săi.

A cleveti pe cineva, este a comite o mare nedreptate şi o infamie, pentru că i se atribue în adins nelegiurii ce nu le a făptuit.

Sînt ţări în care presa a cădut aşa de jos încât diarele sînt pline de defăimările şi de clevetirile cele mai neruşinate în contra adversarilor lor politici. Guvernul, al căruia organe fac aceleşi escese, se teme de a urmări pe aceşti clevetitori, conform legii. Spre a-şi ascunde mişelia, el dice că este prea liberal pentru a face procese de pre-

să. De acolo urmează că cetățenii sînt loviți în ceea ce au mai scump, în cinstea lor, și că sînt astfel reduși sau a se lasa a fi batjocoriți sau a-și face singuri dreptate. Dacă juriul nu pedepsește pe clevetitori, trebuie modificată legea și trimis pe defăimatori dinaintea tribunalelor corecționale, lăsând juriului toate celelalte delictе de presă.

C. e. d. d.

6° Când omul se slujește de dreptul de întrunire, are datoria de a nu face din el un instrument de desordine.

Legea trebuie să fie precisă în privința această și Guvernul are datoria de a o aplica.

Nu trebuie să îngăduie un singur moment ca lucrătorii cari s'au pus în grevă să împiedice pe alții de a lucra, și trebuie să se aresteze pe acei dintre conducătorii lor cari îi îndeamnă la asemenea escese. A transige cu neorînduiala, este a se face complicele seu pentru a deveni în urmă victima sa.

C. e. d. d.

7° Când un om se slujește de dreptul de asociațiune, datoria lui este de a nu face din el un mijloc de exploatare. În toate țările vedem că publicul este amăgit de câtră întreprinderi înșălătoare. Legea trebuie să fie prevedătoare în privirea

aceasta, spre a da eserițiului dreptului de asociațiune toate garanțiile trebuitoare și Guvernul trebuie să urmărească cu energie toate abuzurile de încredere.

Asociațiunea lucrătorilor este tare de dorit în toate industriile unde se poate aplica.

Guvernele trebuie să încurajeze și să ocrotească asemenea feluri de asociațiune prin toate mijloacele legale, fiind că este un mijloc de a asigura acestor lucrători, în afară de salariile lor, și beneficiul produțiilor lor.

Da să nu-și facă cineva iluziune de a crede că asociațiunea lucrătorilor este aplicabilă la toate industriile. Un studiu amănunțit, făcut de experți competenți și nepărtinitori, va putea singur hotări industriile care pot primi asociațiunea lucrătorilor și va putea arăta astfel calea de urmat.

Asociațiunea patronilor cu lucrători sub patro-najul și concursul Guvernului pentru a asigura veteranilor muncii și invalidilor ei o pensiu-ne, cum o propune proiectul de lege ce D-lă Freycinet a prezentat corpurilor legiuitoare ale Republicii fran-cese, este și ea o măsură foarte bună și o datorie impusă Societății de câtră dreptate.

Asociațiunea lucrătorilor la o parte din bene-ficiurile patronului este și ea o măsură foarte bună de luat în toate industriile la care se poate aplica.

8° Când un om combate actele Guvernului său le susține, trebuie el să o facă cu bună credință, și nici de cum într'un țal egoist.

Din nefericire cei mai mulți oameni politici sînt departe de a îndeplini datoria această. Cei mai mulți atacă în tot cazul pe Guvern când sînt în opoziție, și îl susțin cu ori-ce preț când partidul lor se află la putere. Această demoralizare a caracterelor politice discreditează regimul parlamentar și dă arme în contra lui partizanilor regimului autoritar. Singura sancțiune penală ce se poată aplica acestor politicieni, este că-și pierd autoritatea lor morala care este cea mai mare putere a omului politic. Nimeni nu-i mai crede, și înrîurirea lor asupra-opiniunii publice se micșurează împreună cu încrederea ce îi inspiră. Politicieni aceștia tulbura ordina morală politică a țarei lor și sînt vătămători instituțiunelor liberale. Râul ajunge la culme când pe lângă rea credință mai adaog și corupțiunea.

Cu desbinarea înverșunată a partidelor politice și cu menținerea la putere a unuia dintre dînșii, cu escluderea absolută a celorlalte, se ajunge ușor la răsboi civil, și acesta ajunge fatal la dictatură.

Contrariu unui Guvern autoritar în carele domnește o singură voință, Guvernul parlamentar trebuie să fie rezultatul unei transacțiuni a parti-

delor politice și al unor concesiuni reciproce asupra chestiunilor ce-i desparte. În virtutea acestei înțelegeri, în locul unui ministeriu luat exclusiv dintr'un singur partid, s'ar putea avea un minister în carele partițiile politice de căpitanie ar fi reprezentate în raport cu importanța lor.

Sub un asemenea Guvern, reformele s'ar face treptat, fără sgușduri violente, și afacerile publice nu ar suferi ȃilnic din pricina piedicilor ce le opune vrăjmășia partidelor politice.

E curios de observat cu câtă nesocotință mulți Suverani constituționali fac us de prerogativele lor pentru a învenina ura partidelor politice unora în contra altora. Așa făcând, îi își închipuiesc că sânt tare isteți și cred că aplică legea lui Machiavel: *«Divide et impera»*.

Un așa suveran departe de a fi isteț și departe de a desbina pentru a comanda, desbină pentru a se lasa în voia unui singur partid și a le avea până la sfârșit, pe toate în contra sa. Așa, îndată ce unul dintre acești Suverani rău inspirat, vede că un om politic de seama voiește a se face instrumentul său, îi dă deplină putere de a face alegerile după placul său și de a-și asigura astfel o majoritate servilă. De acolo urmează că Suveranul este complicele șefului partidului politic la putere, și ca atare el este condamnat de către țară,

nu numai în acelaş grad ca şi primul său ministru dar încă mult mai aspru, căci se dice cu drept cuvânt, ca cea ce aduce rezultatul acesta este usul ce'l face de prerogativele coroanei.

Dacă în loc de a lucra într'un chip așa de nesocotit, Suveranul ar lasa să se facă alegeri libere, sub supravegherea unei Inalte Curți de Justiție, primul său ministru nu ar avea în Camere o majoritate servilă care se sdrobească pe toate celelalte partiți politice și ar fi prin urmare silit de a se înțelege cu dânsese pentru a putea governa. Situațiunea ce ar eși de acolo pentru principe ar fi mai bună sub toate privirile ; însă, spre a lucra astfel, trebuie ca Suveranul să nu aibă altă țintă decât binele țării pe care este chemat a o governa.

9° Când alege pe reprezentanții săi omul trebuie să respecteze drepturile electorale ale adversarilor săi politici, precum voiește să-și se respecteze pe ale sale proprii.

Datoria aceasta este, de cele mai multe ori, calcată în picioare nu numai de către partițele politice, dar, cea ce e mult mai grav, de către guvern însuși, carele el tocmai are datoria de a garanta fiecăruia cetățean liberul esercițiu al acestor drepturi legitime. Desordini pe vremea alegerilor, ura partițelor între dînsele și în contra Guvernului și la urmă, un regim reprezentativ viciat, iată

rezultatul acestei stări de lucruri de plâns. Am arătat mai înainte leacul la acest rău în articolul de mai sus, în carele am tratat despre dreptul de a controla actele guvernului.

C. e. d. d.

10° Orî ce locuitor trebui să sufere partea sa din sarcinile Statului, fiind că se bucură de garanțiile ce-î dă Statul.

Această datorie a cetățenilor decurge din dreptate, însă când un guvern autoritar face abus de asemenea sarcini pentru a satisface capriciele sale, e de datoria națiunii de a i se opune, și istoria ne arată că prin opunerea aceasta multe libertăți publice au fost cucărite.

Radicaliî, socialiștiî și guvernele cesariene care voiesc cu orî ce preț să se razeme pe gloate pentru a scapa de la controlul și de la direcțiunea claselor cultivate și avute, pun înainte, pentru a se face populari, fel de fel de proiecte de impozite mai mult sau mai puțin progresive, în scopul de a alina, dic ei, pe popor, însă în fapt, pentru a sdrobi clasele cărmuitoare care-î supără. Ar trebui înainte de toate să-și aducă aminte de cuvîntul mareluî tribun Gambetta: «Că un guvern carele are în contra sa clasele avute și culte, nu poate dura.» Așa dar asculte cui priește.

Apoi ar trebui să-și dee samă ca voiesc un lu-

cru nedrept, căci prin faptul că cineva ș'a făcut o avere prin munca și economiile sale, nici Statul nici nimine nu are dreptul de a-i rîpi averea sa prin spoliațiunii.

În sfîrșit întreprinderea lor nu are nici un țal practic, căci nu ruinând pe oamenii avuți se poate îmbogăti un Stat și compune un bun budget pentru Guvernul său.

Istoria ne arată că atunce când gloatele populare aũ voit să stabilească în republica Țărilor-de-Jos imposite vexatorie asupra negustorilor bogați ai acestui Stat, acestia aũ mutat contuarele lor în alte State, din care aũ făcut centrul operațiunelor lor comerciale; cea ce a avut drept rezultat imediat decăderea acelei frumoase Republice care mai înaintea acoperea cu corăbiile ei toate mările și era bogată și înflorită.

În ziua de astă-dî, clasele avute și culte, față cu asemenea încercări de spoliațiune, în loc de a se stremuta ele înșile în alte State, ar trimete acolo mai degrabă pe spoliatorii lor.

C. e. d. d.

11° Ori ce cetățean are datoria de a se devota la apararea țării sale.

Căci e drept ca să facă pentru compatrioții săi aceleași jărtfi pe care aceștia le fac pentru dîn-

sul, și ar fi cea mai mare nedreptate de a scuti pe unii de impozitul sângelui pe când ceilalți sînt supuși lui.

Astfel serviciul militar obligatoriu pentru toți cetățenii unui Stat, fără deosebire, este expresiunea cea mai puternică a egalității dinaintea legii.

Aceasta este chiar legea democratică de căpitanie a secolului nostru. Când în secolele trecute Principii țineați cu solda lor oștiri adunate din toate părțile, Suveranii aceștia puteau, până la un oarecare punct, să-și închipuească că armata este a lor ca și provinciile cucerite care uneori erau date drept dăruire Principeselor când se măritați. Astăzi când toată națiunea este înarmată, o asemenea idee ar fi absurdă.

Serviciul militar obligatoriu este încă mai cu seamă democratic în privire că amestecă pe toți cetățenii unui Stat, fără deosebire, în rândurile poporului și dă acestuia o educație care în trecut era pastrată numai claselor privilegiate.

De aici urmează că astăzi războaiele nu mai pot fi, ca altă dată, niște întreprinderi personale ale Suveranului, ci că trebuie să răspundă la un mare interes național. Caracterul acest nou al armatei are o înrîurire bună și asupra politicii străine a Suveranilor, cari nu se mai pot arunca așa

de ușor în avânturi și sînt siliți să ție seamă de voința țării.

C. e. d. d.

12° Când un patron pune pe un lucrător să-î muncească toată ziua, datoria lui este de a da acestui lucrător un salariu care se fie îndestulător pentru întreținerea sa.

Ar fi nedrept de a afirma că lăcomia patronilor este singura cauză care împiedică ca această dreptate să fie dată muncitorilor.

Este o cauză mult mai puternică care produce răul acesta; aceasta este concurența nemărginită. Așa dar, cea dintâi condițiune pentru a asigura muncitorului un salariu îndestulător, ar fi de a putea opri concurența la limita unde patronul ar fi pus în imposibilitate de a îndeplini această datorie față cu lucrător.

Să luăm un exemplu: Iată două State care produc fiecare atâtea sutime de milioane de bolduri pe an. Aceste două State î-și fac concurență care va da mai efitiv boldurile sale pentru a vinde mai multe. Concurența aceasta profită consumatorului carele cumpără aceste bolduri cu un preț atât de înjosit încât devine resipitor în întrebuințarea lor.

Din pricina acestui preț înjosit patronii și întreprindătorii acestei industrie, spre a reîntra în cheltuielile lor și spre a-și asigura un beneficiu oare care,

sînt nevoiți a munci la culme pe lucrătorii lor și a le da numai cît niște salarii neîndestulătoare.

Starea aceasta de lucruri nedreaptă espune pe o țară la desordine grave, căci nu este sfătuitoare mai rău decît foamea.

Așa dar limita unde concurența ar trebui împiedicată este acea unde obiectul produs nu ar mai putea fi vîndut cu un preț așa încît să asigure mijloacele de traiu lucrătorilor și beneficiile legitime patronului. Numai atuncea s'ar putea reglementa în conștiință salariile și oarele de muncă.

Însă, pentru a ajunge acolo, ar trebui ca diferitele state care î-și fac concurență să se poate înțelege asupra reducerii oarelor de muncă și asupra măririi salariilor. Însă aceasta înțelegere internațională e atît de grea de stabilit încît se poate considera ca o utopie cu neputință de a se realiza.

Trebuie deci recurs la un alt mijloc pentru a lecuî răul. Esecutarea măsuri de luat nu trebuie să atârne de înțelegerea mai multor State, fiind că o asemenea înțelegere este cu neputință de a obține, ci numai de voința Statului carele judecă cuviincios de a lua o măsură în scopul acesta.

Tarifal autonom protector al industriei naționale este priitor numai în parte, de vreme ce nu poate avea efect decît pentru produsele industriei

ale consumate în însăși țara ce le a produs, pe când pentru produsele exportate, concurența este absolut aceeași ca cea din care provine răul ce vroom să-l înlăturăm.

Regimul protector mai este neputincios a lecu răul acesta, fiind că întreprinzătorii industriali vor profita de taxele ce vor lovi importatiunea, fără a fi ținuți în acelaș timp de a mări salariile muncitorilor.

Guvernul trebuie prin urmare să recurgă la o altă măsură. Iată-o :

Statul nu are dreptul de a se amesteca în transacțiunile comerciale și industriale ale oamenilor, fiind că, prin aceasta, ar lovi libertatea lor, da are dreptul de a împiedica, ca un act imoral, ori ce nedreptate făcută cuiva.

În puterea acestei datorii, Guvernul poate fixa prin dispoziție legislativă, minimul salariului ce patronul este ținut a da lucrătorului carele îi dă ziua sa întreagă, salar determinat pentru fiecare localitate prin niște comisii compuse dintre experți competenți numiți *ad hoc* de către Guvern și dintr'un număr egal de reprezentanți ai patronilor și ai lucrătorilor. Comisiunile aceste vor trebui să prețuească pentru fiecare localitate, minimul de salar neaparat trebuitor pentru existența unui om.

O dată minimul acesta de salar determinat pentru fiecare din părțile unei țări, Statul înainte de a le pune în aplicare, dă un termen oare care industrialilor pentru a lua măsurile lor în această privire.

În urma acestei dispozițiuni, mai multe industrii care din pricina concurenței, nu permit întreprinzătorilor lor de a da lucrătorilor salarii îndesulătoare pentru existența lor, vor trebui părăsite. Pentru acest cuvânt, trebuie acordat fabricanților și industrialilor un termen pentru a le da timpul de a incheia cu întreprinderile lor și de a repurta activitatea și capitalurile lor asupra altor ramuri ale industriei care comportă minimul de salar.

În acelaș timp Guvernul va trebui să deschiadă hotarele lui importățiunei productelor industriale ale căror fabricățiune va fi fost părăsită în țara sa în urma acestei măsuri.

De aici urmează că consumatorii din țară vor avea aceste produse cu acelaș preț ca și mai înainte, însă națiunea nu va mai avea de suferit de producțiunea lor, fiind-că Statele străine vor fi acele care vor da aceste produse. Aceste State vor avea la ele crisa muncitorilor în stare cronică; aceasta li va fi sanctiunea lor penală, fiind-că nu vor fi luat în țara lor aceiaș măsură privitoare la minimul de salar. Când aceste State străine

vor fi luat aceiași măsură, atunci industriile părăsite vor putea fi reluate fără ca muncitorul să aibă a suferi din aceasta.

În sfârșit mai iată încă o observațiune cu privire la soarta muncitorilor.

A impune taxe oneroase importațiunii cerealelor pentru a da proprietarilor rurali un beneficiu nelegitim, silind pe clasele sarace și numeroase de a plăti pâinea trebuitoare existenței lor mai scump decât prețuește în adevăr, este una din măsurile cele mai nedrepte ce poate lua un guvern.

Toate celelalte datorii ale omului decurg de la dreptate, pentru acelaș cuvânt ca și acele câteva datorii elementare ce le am enumerat aice ca exemple, și ordinea morală nu poate exista decât dacă omul exercită drepturile sale și împlinește datoriile sale.

Din demonstrațiunile de mai sus rezultă că drepturile omului decurg de la *libertate* și datoriile sale, de la *dreptate*.

C. e. d. d.

§ 153. — Societatea are datorie de a face a se respecta drepturile fiecăruia om fără deosebire și de a-l garanta în contra ori-căria agresiunii și ori căria defăimării, adică Societatea are datoria de a împiedeca pe ori și cine de a jigni drepturile cuiva.

Dovadă. — În starea de sălbătăcie, omul face a i se respecta drepturile sale prin propria sa putere.

O dată în Societate, omul nu renunță la drepturile sale, el renunță numai a-și face dreptate el însuși, el încredințează grija aceasta Societății care are prin urmare datoria de a face a se respecta drepturile omului.

Dacă Societatea nu îndeplinește această datorie, dacă nu reprimă inichitatea, agresiunea, calomnia, omul e silit de a-și face dreptate el însuși. Atunci starea socială se întoarce îndărăt la starea selbatică și în locul dreptății domnește dreptul celui mai tare, în locul ordinii morale, domnește anarhia. Prin urmare, pentru a împiedeca pe om de a-și face dreptate el însuși, Societatea trebuie să-i garanteze toate drepturile sale.

Protecțiunea cetățeanului și aplicațiunea legii pentru toți, fără deosebire, adică egalitatea dinaintea legii, este unul dintre rezultatele cele mai mari obținute de către marea Revoluțiune francesă.

Este invederat că și aici, tot *dreptatea* este cea care dictează Societății datoriile ei.

C. e. d. d.

§ 154. — Libertatea și dreptatea sânt bazele fundamentale ale drepturilor și datoriilor internaționale.

Dovadă. De oare ce națiune este compusă din ființi omenești, de acolo rezultă că națiunile au unele față cu altele, drepturi și datorii care decurg, ca și pentru oameni, totdeauna din libertate și din dreptate.

Astfel ori ce națiune are următoarele drepturi esențiale :

1° Dreptul de a trăi ca națiune.

Ori ce națiune are, ca ori ce om, dreptul de a trăi. A se atinge de viața unei națiuni este o crimă mult mai gravă încă decât a se atinge de viața unui om, fiind-că se calcă la picioare drepturile cele mai însemnate ale unui mare număr de ființi omenești și că se înfruntă și se lovesc sentimentele care le sînt cele mai scumpe. De acolo, nedreptatea Guvernelor care voesc să distru-gă naționalități și opunerea legitimă a acestora.

Trezirea naționalităților este cea mai mare putere a secolului nostru. Ori ce guvern care are în fruntea sa această putere, are a se lupta în potri-va unui adversar carele este o hidră cu șapte-spre-dece capete. In zadar le taie, ele cresc înapoi, în-suflețite de o ură și de un spirit de resbunare care cresc în raport cu opresiunea esercitată asupra na-țiunei subjugate.

Revoluțiunea de la 1848, în Franța, în loc de a se mărgini a fi o revoluțiune politică, a făcut

greșala de a voi a-și da aerul unei revoluțiuni sociale. Pentru acest cuvânt ea a ajuns la dictatura imperială, în loc de a da Franței, cum se sperase, instituțiuni mai liberale decât înainte.

De acea, în Republica actuală, Francezii s'au și ferit de a-și da aerul de socialiști și faptul acesta singur este de ajuns pentru a dovedi că spiritul public a făcut în Franța, de la 1848, propășiri immense.

Prin urmare principele Bismarck a greșit când a dis în Reichstag că dacă pe vremea întâei Republice, Franța a voit să întindă asupra Europei principiile politice ale revoluțiunei, astă-dă, dacă ar lasa-o cineva, ea ar îneca-o cu principiile ei socialiste.

În toate celelalte State ale Europei, revoluțiunile făcute în 1848, după pilda Franței, au avut un caracter curat politic, și cea ce este mai mult, un caracter înainte de toate național. De acea au și dat pretutindene rezultate foarte însemnate.

Trezirea naționalităților a izbuhnit în toate țările cu o putere fulgerătoare. Acestei puteri morale se datoresc unitatea Italiei și unitatea Germaniei, cele doue mai mari fapte politice ale secolului nostru și ale timpurilor moderne. Tot acestei puteri morale se datoresc emanciparea și rădicarea Ungariei, a României, a Serbiei și constituirea în-

tre un Stat autonom a Bulgariei. Sentimentul național domnește pretutindene și ori ce ar face adversarii săi, viitorul îi aparține, fiind că constituie o forță mai vie și mai mare decât toate acele care îi sînt opuse. Astfel, cînd un Stat mare se încearcă a distruge pe un Stat mic, desnaționalizându-l, nu numai face un act nedrept, dar își crează și sieși greutatea mare și se espune la pericole neconținute.

Confederațiunea este singura formă politică sub care Statele cele mari pot grupa în jurul lor State mici de naționalități diverse și își pot asigura concursul lor leal pentru apararea întregii confederațiuni.

De la Nordul la Sudul Europei orientale, de la marea Baltică la marea Adriatică și la marea Egeia, sînt mai mult de cinci-deci de milioane de suflete care aspiră toate la viața națională. Aceasta este o mare forță ascunsă și ar trebui să fie cineva orb pentru a nu o lua în considerație.

Leșii, Cehii, Ungurii, Români, Croații, Dalmații, Sîrbii, Bulgarii, Montenegrinii, Erzegovinieni, Bosniacii, Albanezii, Macedonienii și Grecii, toate aceste națiuni voiesc să trăiească fiecare în țara sa. Nu este în lume putere în stare de a nimici aceste naționalități, împuindu-le cărmuitori străini și interdicindu-le limba lor națională.

Pentru a se opune cu eficacitate unui Stat

mare carele ar voi să le distrugă, națiunile aceste trebuie să eie, în momentul luptei, următoarele doue măsuri :

Intâia măsură este de a declara, într'un comun acord, toate de o dată, război Statului carele ar voi să subjuge pe una dintr'insele și de a se pune fiecare în țara sa, în stare de aparare în contra orî căreî încălcări, concentrându-și puterile într'un punct strategic bine ales și pregătind apararea în țărmurile tăete care amenință comunicațiunile încălcătoriului. Astfel, încălcătoriul în loc de a avea pentru dînsul ostirile acestor State mici, le ar avea în contra sa și invaziunea acestor State nu ar fi pentru oștirile Statului celui mare o simpla preumblare militară, căci în loc de a fi primite la trecerea lor cu pâne și sare, aceste oștiri de încălcare ar fi primite cu glonțe.

A doua măsură neaparată de luat e că toate aceste națiuni să se alieze într'un comun acord cu acel dintre Statele mari vecine care ar fi în război cu Statul încălcător și carele le va oferi cele mai multe garanții că autonomia și viața lor proprie națională vor fi respectate.

Din nenorocire, Statele cele mici de naționalități diferite, în loc de a se susține unul pe altul pentru a garanta esistența lor și autonomia lor, iau unele față cu altele atitudinea unor rivali gata

de a se încăiera și neînțelegerile lor sînt esploatate în paguba lor de către marele State vecine. Astfel Serbia a făcut Bulgariei un război nebun, Pricina e că Principii Statelor celor mici ca și celor mari caută în întreprinderile militare mijlocul de a stabili asupra țărilor lor regimul autoritar cu un guvern personal. Ațintirile acestor mici principii sînt cu atît mai vătămătoare că nu pot produce nici un rezultat, căci dacă Statele cele mari pot une ori să cucerească o provincie prin mari sacrificii, Statele cele mici nu o pot face. Ultimul război între Serbia și Bulgaria e o nouă dovadă despre aceasta. Cu toate că Sîrbii au fost învinși, Bulgarii au fost împiedecați de către Austria de a profita de victoria lor.

O nouă dovadă despre diviziunile acestor State mici, este rivalitatea Bulgariei și a Greciei pentru posesiunea Macedoniei. Dar Macedonia trebuie, după tratatul de la Berlin, să primească o organizare autonomă. Să i se dea mai întăiu această organizare, și dacă Statele Balcanice sînt destul de cumințe pentru a se lega într'o confederațiune, Macedonii vor putea face parte din ea, fără ca pentru aceasta să lovească în suzeranitatea Turciei. Astfel provincia aceasta nu ar aparține exclusiv nici Bulgariei nici Greciei și li ar aparține totuș amînduror, în privire că Macedonia făcînd parte din

confederațiunea balcanică, Bulgaria și Grecia ar trage de la dînsa un folos egal pentru apararea lor mutuală.]

De aceia și cercurile politice serioase din Viena și Petersburg dic că, pentru a arata cât de ilusorie este idea unei Confederațiuni Balcanice, ar fi de ajuns de a rădica chestiunea Macedoniei pentru a face pe confederați a se încăiera.

Piedica de căpitenie care se opune la stabilirea unei confederațiuni a Statelor din peninsula balcanică, sînt Principii acestor State mici, dinastiele lor, rivalitățile lor de familie, concesiunile lor într'un scop personal față cu voințele unuia dintre marele State vecine, în sfîrșit toate miseriile princiare care sînt cu atît mai mari cu cît Statul este mai mic.

Ungaria, la rîndul său, uitînd principiile în virtutea cărora ș'a redobîndit esistența sa națională, caută a desnaționaliza pe Românii din Transilvania și restrînge autonomia Croaților. Nu cu chipul acesta pot Ungurii să-și pregătească susținitori cînd va sosi oara încercărilor.

Asupra oamenilor politici ai acestor diferite State cade datoria de a se consulta și de a avisa la mijloacele de a schimba această tristă stare de lucruri.

In cea ce privește pe Statele cele mari care

voesc să grupeze sub influența lor Statele vecine cele mici, iată învățămintele care iesă din experiență :

Prin o ingerință supărătoare în afacerile din lăuntru ale unui Stat mic, Statul cel mare care l'a emancipat și i'a redat viața sa națională, pierde simpatiele acestei țări. Rusia s'a putut convinge despre acest adevăr, mai întâi la 1848 în Moldova și Valahia și în urmă în Bulgaria.

Adevărul al doilea este, că un guvern ori care ar fi el, chiar guvernul improvisat al unei țări mici de tot, poate să facă în țara sa Statului celui mai puternic, o opunere atât de serioasă încât să re-sulte pentru Statul cel mare mai mult de cât o situațiune displăcută, chiar o situațiune grea. Rusia a făcut experiența aceasta în Bulgaria.

Și Austria a făcut experiență sa în Serbia. După ce s'a slujit de principele țarei aceștia în scop de a stabili acolo influența sa, o singură zi a fost de ajuns pentru a răsturna întreaga această clădire șubredă. Cu căderea principeului carele se făcuse instrumentul ei, a dispărut și influența austriacă. Intru atât este adevărat că, pentru a avea o influență trainică asupra unui Stat mic, Statul cel mare trebuie să aibă simpatiele acelei națiuni, și nu le poate obține decât apărînd-o în interesele ei internaționale și abținîndu-se de ori ce a-

mestec în afacerile ei din lăuntru și de ori ce exploatațiune pe terenul economic.

C. e. d. d.

2° Ori ce națiune are dreptul de a se organiza în lăuntru ei după propria sa voință.

Dacă principiul: «Cărbunariul este stăpân la dânsul» este adevărat pentru individ, e încă mai adevărat pentru o națiune întreagă care oferă mai multe garanții decât un simplu individ, că ea nu va face din libertatea ei un us vătămător vecinilor săi.

Istoria ne arată dealtmintrelea că intervențiunea în afacerile lăuntrice ale unui Stat n'a dat nici o dată rezultatul ce voiau să obție. Astfel, când puterile monarhice aū intervenit în contra Republicei Francese eșite din Revoluția cea mare, aceasta a înveninat numai cât situația fără a da nici unul din rezultatele urmărite de cătră aceste puteri.

C. e. d. d.

3° Ori ce națiune are libertatea comerțiului și navigațiunei.

Ori ce piedecă adusă acestui drept constitne o mare jîgnire care trebuie neaparat să ajungă la conflicte internaționale, De aceea vedem în istoria popoarelor, multe răsboaie iscate din această pricină, mai ales între Puterile maritime. Când

una dintre aceste voiește să domnească asupra mărilor în dauna celorlalte jîgnind drepturile lor, ea se espune a vedea că se lighează mai degrabă sau mai târziu în contra ei flotele Statelor jîgnite. Așa întrebuințarea puterii cu disprețul dreptului provoacă în ordinea morală, ca și în ordinea fizică, reacțiunea unei puteri egale și contrarii care vine să restabilească echilibrul tulburat.

C. e. d. d.

4° Ori ce națiune are drept asupra teritoriului său.

Ea are acest drept cu acelaș titlu cum omul are drept asupra proprietăței sale. A despoia o națiune de o parte a teritoriului său, este cea mai mare nedreptate ce i se poate face și pe care o îndură mai greu. Iată de ce din această urmează o stare de dușmănie continuă care dă naștere la conflictele internaționale cele mai grave.

C. e. d. d.

5° Ori ce națiune are dreptul de a nu îngădui ca echilibrul internațional să fie tulburat în detrimentul său.

Căci atunci securitatea sa este compromisă.

Un guvern prevădător și carele are o bună politică esteroare, ia în scopul acesta măsurile necesare înainte ca faptul să se fi îndeplinit, adică

înainte ca echilibrul internațional să fi fost tulburat în paguba sa, căci este mult mai greu de a îndrepta o situațiune rea decât de a o preîntîmpina.

Exemplul cel mai isbitor în privirea aceasta este purtarea lui Napoleon III în 1866. Dacă atunci el ar fi interzis Prusiei de a ataca pe Austria, Prusia ar fi fost silită să se astîmpere și nu ar fi cucerit la Sadowa supremația sa asupra Germaniei. Pentru că a voit pe urmă să îndrepte situația cea rea ce i se făcea, Napoleon III a căzut la Sedan.

De prisos de a înmulți exemplele ; istoria e plină de dănsule.

C. e. d. d.

6° Orî ce națiune are dreptul de a se alia cu alte State pentru a garanta existența sa, dar ea nu'l are pentru a amenința existența unui alt Stat.

Așa este tot pentru acelaș cuvânt pentru carele este permis unui om de a se înarma spre legitima sa apărare pe când îi este oprit de a o face în scopul de a atenta la existența altuia.

De aceia alianțele defensive sînt tot-deauna legitime, pe când alianțele ofensive constituiesc deja prin ele-înșile un atentat internațional, un act de ostilitate pe carele Statul amenințat prin aceste alianțe, are în tot-deauna dreptul de a'l reprima.

Alianțele ofensive care amenință securitatea unui Stat, fac o situațiune internațională anormală.

impun națiunelor servicii militare exagerate și ajung fatalmente la război.

C. e. d. d.

7° O națiune are dreptul de a se opune prin puterea la tot ce vatămă demnitatea sa, securitatea sa, sau interesele sale legitime.

Pe câtă vreme nu este stabilit un arbitragiu superior pentru a curma neînțelegerile internaționale ale Statelor, ori ce națiune jignită este pusă în cas de legitimă aparare și are dreptul de a-și face singură dreptate prin putere. Națiunile asuprite au acest drept cu atât mai mult cu cât nedreptatea ce li se face este mai mare.

Toate drepturile internaționale, ca și acele ce le am enumerat mai sus ca exemple, decurg pentru aceleași cuvinte de la libertate care este baza lor fundamentală.

C. e. d. d.

Iată acum datoriele de căpitenie internaționale care decurg de la *dreptate* :

1° O națiune trebuie să respecte drepturile unei alte națiuni precum voiește a se respecta drepturile sale.

Toate Guvernele pretind că observă dreptatea în relațiunile lor internaționale, și aceasta este adevărat pe cât timp nu pot face altminterlea : însă

îndată ce găsește o ocaziune favorabilă pentru a lovi nepedepsit, în folosul lor, în dreptul unui alt Stat, nu lipsesc de a o face. Lipsa aceasta de moralitate în relațiunile internaționale până la stîrșit, are tot-deauna urmări rele pentru făptuitor. Astfel purtarea neleală a lui Napoleon I cu familia domnitoare a Spaniei, i-a făcut mare rău și a început seria nenorocirilor lui.

Principele Bismarck* nu a avut nici el a se măgulii cu apucăturile sale față cu Spania în afacerea insulelor Caroline.

Anglia a făcut aceeași experiență cu Portugal într'un conflict recent de o natură analogă, și în Transvaal Boërii îi au arătat cum o națiune mică poate rezista unui Stat puternic carele voiește a face o nedreptate.

Cea ce un guvern are mai bine de făcut, este de a fi tot-deauna drept și cinstit în relațiunile sale internaționale : prin aceasta, pozițiunea sa va fi mai bună și profitul său mai mare.

C. e. d. d.

2° O națiune nu trebuie să caute să desbrace pe o alta.

Mai întăiu fiind-că e nedrept și apoi fiind-că spoliatoriul trebuie tot-deauna să se aștepte la revendicarea și la răsbunarea națiunii desbrăcate. Și

dacă națiunea aceasta nu este destul de tare pentru a-și răsbuna, fiind singură, ea va fi destul de tare pentru a se răsbuna la cea d'intăiu ocașie, unindu-se cu Statul carele va face rășboi spoliatorului ei. Dreptul acesta este neprescriptibil, se transmite din generațiune în generațiune, și vine tot-deauna un moment unde dreptul dispune de o putere oare-care pentru a îndrepta o nelegiuire.

C. e. d. d.

3° Un Stat nu trebuie să uneltească intrigi și tulburări la o altă națiune.

Procedurile aceste neleale, în loc de a procura foloase durabile, până la sfârșit deconsiderează pe Statul carele le pune în practică și-i atrag ura și rășbunarea națiunii nedreptățite și a aliaților săi.

C. e. d. d.

4° Un Stat nu trebuie să caute a domni asupra celorlalte State, căci mai de vreme sau mai târziu se produce o reacțiune pentru Statele apasate și până la sfârșit o coalițiune răștoarnă pe apăsător și restabilește violent echilibrul internațional în paguba aceluia carele l'a tulburat.

Așa a căduț Napoleon I. Istoria ne dă multe alte exemple și ne păștrează pentru viitor altele tot atât de instructive ca și acele ale trecutului.

De altminterlea aceste se petrec într'un chip de tot analog și în ordinea materială: Când presiunea Eterului este tulburată prin o tensiune electrică, echilibrul acestei presiuni se restabilește prin o puternică descărcătură.

Am demonstrat (§ 148) că voința corpurilor eterate, adică sufletele, domină lumea morală, precum Eterul domină lumea fizică. De aceea când un tiran apasă voințele mai multor națiuni, aceste se coalizează, adică pun toată acțiunea lor în contra apăsătorului pentru a restabili echilibrul moral, și fulgerul lor este tunul.

Așa dar, cei sătoși de dominațiune pot fi siguri că până la sfârșit vor fi trăsniți.

C. e. d. d.

5° Cea mai bună politică internațională, este o politică leală care întreține bune relațiune cu celeralalte State, fără a căuta a le exploata într'un scop egoist, căci sosește numai decât o ți în care Statele astfel exploatare bagă de seamă că prietenia ce li se oferă costă mai mult decât face.

C. e. d. d.

6° Când un guvern arată vederile sale asupra relațiunilor internaționale, fie prin presă, fie prin note diplomatice, fie prin discursuri ministeriale,

datoria sa este de a nu ponegri pe adversarii sei și de a nu pune înainte false alegațiuni.

Căci prin aceasta el se descreditează pe sine însuși, neliniștește interesele naționalilor sei, întartă degeaba pe adversarii și tulbură ast-fel ordinea morală internațională.

C. e. d. d.

7° Un Guvern trebuie să se ferească de a avea un joc îndoit în relațiunile sale cu celelalte State.

A face pe cel mai șirăt, întrebuintând duplicitatea, este o politică rea care până la sfârșit discreditează pe un guvern și depărtează de la dînsul pe celelalte State, inspirîndu-le neîncrederea.

Tot așa este și cu toate datoriile internaționale. Ele decurg toate de la dreptatea care este basa lor fundamentală, și ordinea morală internațională nu poate exista decât dacă națiunile se bucură liber de drepturile lor și observă cu dreptate datoriile lor reciproce.

Din demonstrațiunile de mai sus urmează că libertatea și dreptatea sînt bazele fundamentale ale drepturilor și datoriilor internaționale.

C. e. d. d.

Insemnare. — Când echilibrul între diferitele State este tulburat, și când nici un arbitraj superior nu le poate impune respectul drepturilor lor respective,

atuncea națiunile ca și indiviții în stare de sălbătăcie curmă neînțelegerile prin putere și ajung astfel a stabili ordinea morală internațională numai dacă națiunea care avea pentru dînsa dreptul, este învingătoare și dacă învingătoriul se folosește de victoria sa în marginele hotărîte de dreptate.

Nimene nu ar putea tăgădui că ordinea morală internațională nu este astăzi adânc tulburată în Europa. Dacă ne ducem la cauzele care au adus această rea stare de lucruri, vedem îndată că nu națiunile înșile sînt cele ce greșesc, ci numai Guvernele lor.

Astfel devastările trupelor lui Ludvic al XIV în Palatinat au trebuit neaparat să împlante o ură vie și dorința arțătoare de răsbunare în națiunea germană.

Cu toate acestea, când cele dintăi coloane ale Republicei franceze s'au zărit în Germania, sătenii le întimpinau cu pâne și sare și le salutau ca pe niște liberatori, fiind-că vedeau în dînsule pe propagatorii principiilor din 1789. Pentru a-și da cineva seamă de acest intuziasm, să citească numai idilele din acel timp.

A trebuit ca Napoleon I, să fi făcut pe Germania să sufere toate apăsările, toate umilirile consemnate în istorie, pentru ca întreaga națiune germană să se rădice ca un singur om, să se coali-

zeze cu Rusia, cu Austria, și cu Anglia și să se răzbune într'un chip atât de cumplit, răsturnându-l.

În 1870, Napoleon III este acel care amenință pe Germania și-i declară resbel.

De astă dată, Germania strâns unită cu Prusia, pregătită de mult pentru această luptă și condusă de un geniu militar de o mărime extraordinară, câștigă asupra Franciei victorii strălucite și răstoarnă pe Napoleon III.

Acuma, o întrebare: Oare națiunea franceză, sub Ludovic al XIV simția ea nevoia de a se război în Germania și de a face acolo pustiiri? Nici de cum. Ludovic al XIV a fost acel carele a voit-o și fiind-că dispunea de o putere absolută a și făcut-o.

A doua întrebare: Oare națiunea franceză sub Napoleon I voia numai decât să calce în picioare toate Statele Europei pentru a face din dînsese niște vrăjmași neîmpacați și pentru a cădea la rîndul său sub coalițiunea lor? Nici de cum. Napoleon I a fost acela carele a voit-o, și a făcut așa fiind-că avea puterea absolută și era înzestrat cu un mare geniu militar.

În stîrșit, o ultimă întrebare: Oare Francejii, sub Napoleon al III aveau mare poftă de a se arunca aspru Germaniei? Nici de cum. Căci nimeni n-a luat în serios comedia plebiscitară care

trebuia să deie acestei întreprinderi consfințirea națională.

Așa dar este bine demonstrat, că nu națiunea franceză este adevăratul vinovat, ci Suveranii ei investiți cu o putere absolută. Iată de ce, împaratul Wilhelm I, când armatele sale au intrat în Franția, a făcut cu drept cuvânt această deosebire în proclamațiunea sa, căci el a zis: «Nu națiunii franceze fac război, ci Împaratului ei:» Faptele aceste arată cât se înșală acei carii nescotesc acțiunea voinței omenești asupra evenimentelor istorice și carii caută a esplica totul numai prin înrîurirea climatului și a alimentării.

După ce a învins pe Franția, Cancelariul Germaniei i a impus cesiunea Alsasei și Lorenei. Cesiunea Alsasei, cu capul de pod de la Strasburg, este necesară Germaniei pentru a pune provinciile ei renane la adăpostul unor noue agresiuni din partea Franciei. Cesiunea Lorenei cu Metzul, carele înaintează ca un țaruș în corpul Franciei, este pentru dânsa o amenintare și o primejdie neconținută. Ce câștigă Germania ca să iee această atitudine agresivă față cu Franția? Principele Bismarck a declarat în Reichstag că după socoteala militarilor competenți, posesiunea cetății Metz face pentru Germania cât o sută de mii de oameni. Fie! Dacă însă Franția, tot din cauza aceasta, înjgheabă în

contra Germaniei două sute de mii de oameni mai mult, să vede că avantajul pentru Germania de a posedea Metzul este simțitor redus.

Dar rălele acestei amenințări perpetue făcute Franciei nu se opresc aici și iau din contra un caracter de o gravitate extraordinară. Franția în situațiunea aceasta, este silită de a înarma la culme și de a pregăti răsbunarea ei. Germania din partea ei, este silită de a înarma pe acelaș picior pentru a-și asigura posesiunea acestei pozițiuni înaintate, și iată cele două națiuni mai civilisate din continentul european care se ruinează în cheltueli de înarmări și care pândesc momentul de a se arunca una asupra celeilalte pentru a-și face un rășboi de exterminare. Un astfel de rășboi, ori-care i-ar fi sorții, ar fi fatal Europei; căci și Franția și Germania sânt de opotrivă necesare progresului civilizațiunei. Acei carii cred că un rășboi european ar pune capăt la stare grea de astăzi, se înșală, căci starea aceasta este tocmai rezultatul ultimului rășboi franco-german și un nou rășboi ar face-o numai cât mai rea. Singurul remediu rațional pentru această stare de lucruri, este că Germania, Austria și Italia să pue politica lor din afară sub controlul imediat al Parlamentului, așa cum se face în Franția și în Anglia.

Când pacea lumei nu va atârna numai de vo-

ința unui singur om, Europa va eși din starea amenințătoare actuală, fiind-că surprinderile și toanele nu vor mai fi cu putință. Atunci securitatea Statelor europene nu va mai fi amenințată și tulburată prin porniri și spaima necontenite.

Partisanii regimului autoritar susțin că politica din afară, pentru a fi bună, trebuie să fie exclusiv păstrată capului Statului.

Aserțiunea aceasta este contradisă de cătră experiență, căci Napoleon III ș'a înstrăinat Rusia prin războiul din Crimeea, pentru a face, cu prețul unor jertfi foarte mari, trebele Angliei în Orient. Tot acestei politici din afară, personale a capului Statului, datorește Franția expedițiunea cea nesocotită din Mexic.

Pe când, sub regimul republican actual, Franția a refuzat de a se face instrumentul Angliei în Egipt și nu s'a dus să războiască pentru dânsa în Sudan.

Iar în cea ce privește politica din afară a Angliei, care se află sub controlul Parlamentului, ni-mene nu poate tăgădui că ea nu este foarte practică și foarte folositoare pentru interesele britanice.

Este de prisos a înmulți exemplele.

Norddeutsche Allgemeine Zeitung a ținut, că dacă un om inteligent ar face pe Franția să înțeleagă că trebuie să renunțe la răzbunare, ea ar câștiga a-

tunce mult în alte direcțiuni. Aceasta este ușor de ținut, însă să ne punem în locul ei, cu cetatea formidabilă de la Metz înfiptă în coastele noastre și atunci vom schimba vorba.

O foaie oficioasă din Viena a făcut la vorbele aceste ale *Norddeutsche Allgemeine Zeitung* un răspuns foarte just. Ea i-a ținut : «Dovadă că Franția este cărmuită de oameni înțelepți, este că ea «a plătit ușor cele cinci miliarde de contribuțiuni «de rebel ; a întărit grozav armata sa ; a dobândit protectoratul asupra Tunisului ; a cucerit un mare Imperiu în Indo-China ; a răsturnat pe Mahon, carele amenința instituțiunile ei republicane ; a înlocuit la președenție pe Grévy prin Carnot ; a condamnat pe generalul Boulanger ; a făcut «expozițiunea universală din 1889 și a rădicat turnul Eiffel.»

Această foaie ar fi putut să adăogă că de doue-zeci de ani de când Franția se află în republică, politica ei din afară a fost foarte cuminte și foarte statornică, cu toate dese schimbări de ministere, și că prin această politică leală, ea și-a atras simpatiele care restabilesc până la un punct oare-care, echilibrul european atât de adânc tulburat prin ultimul război franco-german. Anglia se află cu întreita alianță în contra Franței, fiindcă aceasta este tăcută aliată cu Rusia, rivală

primejdioasă a Angliei cu Asia și în Europa orientală. Acesta este lucru firesc, și nu avem de ce să ne mirăm. Dacă Franția ar reîncepe politica lui Napoleon III și dacă s'ar arata dușmană Rusiei, Anglia ar fi deîndată cu și pentru Franția, în sensul că ar căuta a face dintr'însa instrumentul său în contra Rusiei ca și în 1854, rămânând a privi în urmă liniștit, că în 1871, cum Germania și aliații ei s'ar arunca asupra Franției pentru a o sfîșia.

Și apoi, ce poate face Anglia pentru Franția într'un război continental? Să-i dea concursul flotelor sale? Dar războiul franco-german din 1871 a pus bine în evidență de ce puțin efect este acțiunea flotelor într'un război continental, și aceasta mai ales astăzi, unde s'ar afla din fiecare parte de la trei la patru milioane de luptători.

Franția are prin urmare deplină dreptate de a prefera alianța Rusiei decât a Angliei. Aceasta este pentru dânsa chestiune de viață sau de moarte, și acesta este singurul mijloc ce'l are acum pentru a restabili echilibrul european și pentru a se garanta în contra atacurilor întregii sale împătritei alianțe.

Adevărurile acestei politici sînt atît de elementare încât am fi judecat de prisos de a le enunța, dacă nu s'ar vedea în toate zilele publicațiilor mirându-se că este așa, sau chiar oamenii de

stat franceji sfătuind pe Franca, de a se strica cu Rusia și de a se alia cu Anglia, precum a făcut-o de curînd unul dintre diplomații ei cei vechi.

Acest diplomat francez a susținut că dacă Franca ar păstra neutralitatea, n'ar avea nemic de temut de la împătrita Alianță, care ar fi exclusiv îndreptată în contra Rusiei.

Cum se poate admite un singur moment că Germania ar fi atât de nebună pentru a întreprinde o cruciată în contra Rusiei în scopul de a servi interesele Angliei în Asia?

Și dacă această împătrită alianță ar isbuti, ceea ce e puțin probabil, de a învinge pe Rusia în imperiul său cel nemărginit, oare căderea și chiar desmembrarea Franței nu ar fi consecința nemișcătoare a acestui război?

Din contra, este sigur că în ziua când Franca s'ar strica cu Rusia, aceasta ar contracta o alianță cu Germania, care atunci s'ar arunca asupra Franței, pe când Rusia ar ataca pe Austria care ar fi susținută de Anglia.

În ceea ce privește pe Italia, condusă de către guvernul său galofob, ea ar ataca pe Franca împreună cu Germania și ar profita în același timp de protecția flotelor engleze pentru a încerca să eșecute proiectele sale asupra litoralului african al Mediteranei.

În situațiunea aceasta, Germania ar urmări un folos îndoit.

Mai întâi, acel de a reduce pe Francia, în cas de victorie a fi numai cât un Stat neputincios de a doua mână, și aceasta, răpindu-i provinciile ei din Nord cu vre-o zece milioane de locuitori, pentru a le încorpora în Belgia care ar face parte din confederația germanică.

Acest proiect de care principele Bismarck a vorbit deja în 1871 la Versailles, se află consemnat în scrierea publicată de secretarul său, D. Busch. Folosul al doilea ce l-ar trage Germania din situațiunea aceasta, este că dacă Rusia ar bate pe Austria, Imperiul germanic ș'ar încorpora atunci provinciile austro-germane.

Iată ce s'ar putea întâmpla dacă Francia ar prefera alianța Angliei decât a Rusiei.

Așa dar cea mai mare primejdie ce amenință pe Francia în viitor, este alianța eventuală a Germaniei cu Rusia. De aici urmează că scopul politic de căpitenie ce trebuie să'l urmărească Francia, este de a împiedeca această alianță.

Este drept de a recunoaște că în privirea aceasta, oamenii de Stat ai Imperiului german, ca principele Bismarck la tractatul de la Berlin și împaratul Wilhelm II în călătoriile sale în Anglia, au slujit, după dorință, interesele Franciei.

Însă Imparatul Wilhelm este mai scusabil decât principele Bismarck, căci a găsit situațiunea deja stricată de către fostul său Cancelar și înainte de a se arunca în brațele Angliei, el a făcut toate avansele putincioase Imparatului Rusiei carele, din fericire pentru Francia, nu uită nimica și nu iartă pe adversarii săi decât după ce îi au fost pedepsiți.

Ochirea aceasta a situațiunei politice actuale a Europei este o dovadă mai mult că ordinea morală internațională este tot-deauna tulburată când bazele ei fundamentale *libertatea* și *dreptatea* sunt calcate în picioare.

§ 155. — Progresul intelectual, moral, politic și social al omenirei constă întru cunoștința Ideei Absolute și în practica libertății și dreptății.

Dovadă. — Am demonstrat (§ 134) că Ideea Absolută este totalitatea legilor spaciului care se realizează veșnic în Univers și (§ 140) că Ideea Absolută este cauza primă și coeficientă a tuturor fenomenelor Universului. A ajunge la cunoștința acestor fenomene, fie prin deducție geometrică, fie prin experiență, iată tocmai ce constituie cunoștințele omenești, Știința.

Orî ce fapt al experienței este geometrie realizată, fiind-că este produsul legilor spaciului (§ 134).

Prin urmare, progresul intelectual al omenirei

constă în cunoștința legilor spaciului, său, cu alte cuvinte, în cunoștința Ideei Absolute.

Am demonstrat asemenea (§ 154) că libertatea și dreptatea sînt bazele fundamentale ale ordinei morale, politice și sociale.

De acolo urmează că în practica libertății și dreptății constă tocmai progresul moral, politic și social al omenirii.

C. e. d. d.

CAPITOL al X-lea.

RELIGIUNEA.

§ 156. — Ideea Absolută are toate atributele supreme pe care credința religioasă le recunoaște Divinității.

Dovadă. — Am demonstrat că Ideea Absolută există prin sine-și (§ 135) în stare de idee (§ 136). Am demonstrat de asemenea că Ideea Absolută a existat tot-deauna (§ 137) și că este eternă (§ 138) am demonstrat în fine că Ideea Absolută este cauza primă a existenței Universului (§ 139), cauza primă și coeficientă a tuturor fenomenelor Universului (§ 140) și că legile Ideei Absolute sînt neclintite, veșnice și atot-puternice. (§ 141).

Apoi aceste lucruri sînt toate atributele supreme pe care credința religioasă le recunoaște Dumneșirei.

C. e. d. d.

Insemnare. — Valoarea de cea ce se țice nu este în cea ce se afirma, ci în cea ce se demonștră, căci când un adevăr este riguros demonstrat, numai atunci el se impune spiritului omenesc și'l face să progreseze.

Cea ce țicem în paragraful acesta despre Dumnețire a fost țis și repetit din timpuri neamintite, aproape în aceiași termeni, însă nimeni nu o demonstrase. Noi am dat despre aceasta o demonstrațione riguroasă, fiind-că este geometrică.

Omenirea s'a însuflețit de un sentiment adânc și drept când a pus cuvântul de a fi a totului în Dumnețire.

Să ne amintim cuvintele memorabile cu care începe vechiul*) testament și care resumă ele singure adevărul cel mai adânc pe carele mintea omenească să-l fi presimțit vre-odată: «La început era Cuvântul, și Cuvântul era în Dumnețeu, și Cuvântul era Dumnețeu.»

«Tot a fost făcut prin el și fără de el nemică nu s'a făcut.»

«Și Cuvântul s'a întrupat.»

Demonstraționele ce am dat în paragraful acesta dovedesc adevărul acestor cuvinte.

*) Ȋicem «Vechiul Testament» și nu «Noul», fiind-că aceste cuvinte ale Sf. Ioan sânt logicul început al Geneșei din Vechiul Testament.

Am demonstrat în adevăr că Ideea Absolută, sau cu alte cuvinte, Dumneșirea, este anterioară totului, fiind-că totul decurge de la dânsa, fiind-că ea este cauza primă a existenței materiei și a mișcării. «La început era Cuvântul și Cuvântul era Dumneșirea.»

Am demonstrat asemenea că Ideea Absolută, Dumneșirea, este cauza primă a existenței Universului și a tuturor fenomenelor care se produc în el prin rațiune geometrică. «Totul a fost făcut de dânsa, și fără de dânsa nimic nu s'a făcut.»

În sfârșit, Întruparea Ideii Absolute este aceea ce am dovedit când am demonstrat că din legile spațiului decurge existența atomilor cari formează materia. «Și cuvântul s'a întrupat.»

Așa dar cuvintele aceste biblice sînt adevărate, fiind-că adevărul lor este dovedit geometriceste.

Faust s'a înșalat când a crezut că sensul acestor cuvinte subline nu se poate pătrunde.

În capitolul acesta unde tratăm despre *Religiune*, vom întrebuița termenul *Dumneșire* în loc de acel de *Idee Absolută*, fiind-că am demonstrat că Ideea Absolută are toate atributele Dumneșirii. Tot asemenea în loc de *legi geometrice*, v'om țice *legi Dumneșești*, fiind-că am demonstrat că legile spațiului sînt legile Ideii Absolute, adică ale Dumneșirii.

C. e. d. d.

§ 157. — Religiunea trebuie să se razăme numai pe adevăr.

Dovadă. — A întemeia și a lăți o religiune răzământându-se pe niște încredințări neadevărate, înșălând oamenii, este a face un act nemoral, contrariu dreptăței, pentru că cu o monedă falsă, cu minciunea, se face cineva stăpân pe credința și devotamentul lor.

Scopul nu sancționează mijloacele, și neîreptățile, ori care ar fi scopul lor, aduc tot-dea-una rezultate nenorocite fiind-că tulbură ordinea morală.

În adevăr, când religiunea se razămă pe înșălăciune, ea viciază spiritul omenesc, împiedecă progresul, înjosește caracterele, lățește discordia și ura între națiuni, provoacă răsboaiele religioase, cele mai răle dintre toate răsboaiele, și trage după dânsa tot soiul de nenorociri, ca netolerența, prigonirea și tirania. Istoria întreagă a omenirii este o dovadă pipăită și dureroasă despre aceasta.

Apoi un alt rău carele rezultă din întrebuințarea minciunii și a înșălăciunii pentru a întemeia o religiune este că religiunea aceia cade în discredit îndată ce oamenii încep a vedea că'i înșală, cea ce până la sfârșit se întâmplă, mulțumită progresului spiritului omenesc.

Prin urmare, religiunea trebuie să se razăme numai pe adevăr.

C. e. d. d.

§ 158. — Sentimentul religios, este aspirațiunea sufletului către ideal.

Dovadă. — Jean-Jacques Rousseau a ținut drept cuvânt: «Inainte de toate, faptele.» Dar existența sentimentului religios în omenire este un fapt tot atât de real ca și existența planetului nostru.

Spre a ne convinge despre aceasta, e de ajuns se considerăm omenirea ast-fel cum a fost ea tot-de-auna și ast-fel cum este ea sub ochii noștri.

A voi a tăgădui existența sentimentului religios, ar fi tot așa de copilăros ca și cum am voi a tăgădui existența gravitațiunei.

Acuma, trebuie să ne dăm seamă de natura acestui sentiment.

În esresiunea sa cea mai puțin înaltă, sentimentul religios este rugăciunea îndreptată de o ființă slabă și sfoasă către o ființă superioară, către un Stăpân, pentru ca aceste să o ocrotească, să-i vie în ajutor în mijlocul greutăților vieței și să-i ierte păcatele sale. Nu fără cuvânt a ținut Garibaldi: «*La paura governa il mondo.*» Soiul acesta de sentiment religios este foarte răspândit în clasele puțin culte și foarte laudat de bisericile oficiale ale Statelor monarhice. Astfel ele voiesc să răzăm pe dreptul ceresc autoritatea monarhilor și proclamă pe aceștia reprezentanții lui Dumnezeu pe pământ. Doctrina aceasta este falsă de tot,

căci am demonstrat că Dumneșuirea este Ideea Absolută (§ 156) și că din aceasta decurg libertatea și dreptatea care sînt bazele fundamentale ale ordinii morale, politice și sociale a omenirii. (Capitol al VIII-a). Iată-ne foarte departe de acel pretins drept divin făcut *ad-hoc* de către clerul oficial, pentru a da o consfințire religioasă domniei monarhilor.

Orî cât de superioară este natura acestui sentiment religios, totuș el conține în germine un sentiment mai înalt, căci exprimă părerea de rău de a fi comis cine-va pacate de-vreme-ce cere ca ele să-și se erte. Este învederat că aceasta dovedește rîvna sufletului către binele moral. Dar aceasta tocmai constituie sentimentul religios. Când sufletul condamnă căderile sale, slăbăciunile sale, sau în termeni religioși, păcatele sale, înșamnă că el are dinaintea sa un ideal către carele aspiră.

Din demonstrațiunea aceasta urmează că sentimentul religios este aspirarea sufletului către ideal.

C. e. d. d.

§ 159. — Religiunea trebuie să fie ideală.

Dovadă. — Am demonstrat (§ 156) că Dumneșuirea este Ideea Absolută. Prin urmare, de vreme ce religiunea este actul Dumneșuirei, aceasta este cultul Ideei Absolute.

Am demonstrat de asemenea (§ 158) ca senti-

mentul religios este aspirațiunea sufletului către ideal. și (§ 162) că religiunea trebuie să înalțe sufletul către acest ideal. Din aceasta urmează că religiunea trebuie să fie ideală.

C. e. d. d.

Insemnare. Credințele materialiste înjosesc sufletul fiind-că nu țin seamă de existența sa și prin urmare de voința sa.

Tot ast-fel o religiune tainică să razămă și ea pe o doctrină falșă, căci taină însemnează, în cazul acesta, cea ce nu se poate pătrunde pentru mintea noastră. Dar noi am demonstrat limpede în Capitolul al VII-a cea ce este Ideea Absolută, prin urmare, cea ce este Dumneșeirea. Nu e nici o taină acolo, din potrivă, toate ideile sânt limpede și demonstrate geometriceste.

Ca urmare a eroarilor ce răspîndesc, credințele tainice dau adese-orî loc la niște practice religioase nebunește și la niște secte nemorale. Ele mai aū și răul de a înjosi nivelul intelegenței omenești câtă vreme o stăpînesc, și neajunsul de a lasa să cadă în decădere religiunea când spiritul își ea liber sborul său și face propășiri.

§ 160. — Religiunea trebuie să fie optimistă.

Dovadă. — Nu sânt și nu pot fi în lume decât doue soiuri de religiuni : religiuni optimiste și religiuni pesimiste.

Am demonstrat că toate fenomenele naturii sînt rezultatul legilor geometrice.

Legile geometrice sînt pline de simetrie și de armonie între dănele.

Urmarea riguroasă din aceste este că tot ce există este simetric și armonios.

Binele este prin urmare neaparat starea generală și normală a lumii.

Așa dar, pesimismul este numai cît o tristă eroare. De aceea, pentru a fi cineva pesimist trebuie să fie bolnav de trup sau de spirit sau de amîndouă de-o-dată.

Pesimismul strîvește caracterul omului și îl face bun de nemică.

El produce acest rău efect asupra omului fiindcă lipsește pe spiritul său de echilibrul și de armonia normală și îl pune în contradicere cu natura întregă.

De aceea ultimul cuvînt al pesimistului este nebunia de a voi a distruge lumea, fiind că nu are curajul de a îndura suferințele și de a înfrunta primejdiele nedeslipite de viață. Și cu toate acestea, suferințele și primejdiele au și ele farmecul lor, căci în acele grele momente, simțim că se ivește în noi puterea și mărirea sufletului nostru.

Pentru a fi fericit, e de ajuns de a avea un

suflet mare și de a înfrunța cu liniște și seninătate toate greutățile vieții.

Fiind-că pesimismul strivește caracterul omului, ori-ce religione pesimistă strivește și ea caracterul națiunii care o îmbrățișază și o practică.

Prin urmare este demonstrat că religiunea trebuie să fie optimistă pentru a fi în armonie cu legile naturii și pentru a fi mântuitoarea omenirii.

C. e. d. d.

§ 161. — Religiunea trebuie să aibă templele, cultul, clerul și riturile sale.

Dovadă. Nici o asociațiune omenească nu poate exista dacă nu are locașurile sale de întrunire și anumite reguli pentru a exercita activitatea sa.

De vreme ce este demonstrat (§ 158) că sentimentul religios există în omenire, îi trebuie o religione pentru a satisface această cerință intimă a sufletului. Dar ce ar fi o religione fără temple, fără cult, fără cler și fără rituri? Ceea ce ar fi o Universitate fără clădiri, fără statute, fără profesori și fără cursuri.

În condițiunile aceste, religiunea nu ar exista și individii, spre a satisface aspirațiunile lor religioase, ar intra în urma unor înșalători în tot felul de secte ale cărora tainice făptuiri sînt adeseori din cele mai nemorale.

Așa dar, religiunea petru a trăi și a-și înde-

plini scopul, trebuie să fie organizată și practică diua mare, în vađa națiunei întregi, și pentru aceasta, ea trebuie să aibă templele cultul, clerul și riturile ei.

C. e. d. d.

§ 162. — Cultul, riturile sale, și serviciul religios trebuie să aibă drept scop de a curăți sufletul, de a'l înalța cătră idealul său.

Dovadă. — Am demonstrat (§ 158) că sentimentul religios este aspirațiunea sufletului cătră ideal. Prin urmare, pentru ca cultul și serviciul religios, să răspundă acestei trebuinți adânci a omenirei, trebuie să aibă ca scop de a curăți sufletul, de a'l întări și de a'l înalța cătră idealul său.

Insemnare. — Este învederat că, pentru a îndeplini scopul acesta, serviciul religios trebuie să conșteie în îndemnări morale îndreptate credincioșilor de cătră membrii clerului.

§ 163. — Religiunea trebuie să întipărească credincioșilor avântul moral carele face mărirea națiunelor.

Dovadă. — Am demonstrat (§ 162) că menirea religiunei este de a înalța sufletele cătră idealul lor. Înălțându-le și întărindu-le ea le întipărește acel avânt moral carele conșteie puterea cea mai mare a unei națiuni.

Orî ce religiune care nu o face, ajunge a fi desprețuită, împreună cu credincioșii ei. Adevărul acesta este dovedit prin faptele experienței, prin însăși istoria omenirii.

C. e. d. d.

§ 164. — Prescripțiunile religioase trebuie să stabilească frăția și solidaritatea între toți membrii corpului social.

Dovadă. — Iubirea unora cătră alții a membrilor unui corp social și solidaritatea lor, face pe orî ce societate nu numai foarte tare, dar și traianică și fericită.

Ura între diferitele clase ale unei societăți, răslățirea lor unele de altele și înverșunatul lor antagonism, aduc tot-deauna decăderea națională.

Așa este fiind-că tot ce nu este simetric și armonios este contrariu legilor Ideei Absolute și trebuie fatal să piară.

Prin urmare, prescripțiunile religioase trebuie să stabilească frăția și solidaritatea între toți membrii corpului social

C. e. d. d.

§ 165. — Prescripțiunile religioase trebuie să fie potrivite cu legile naturei, care sînt acele ale Ideei Absolute, ale Dumneșirei.

Dovadă. — Când prescripțiunile religioase sînt contrarii cu legile naturei, dacă le urmăm, fac rău

și sufletului și trupului; dacă nu le urmăm, ele tot fac rău, fiind că religiunea cade în decădere.

Prin urmare, prescripțiunile religioase, ca și toate legile raționale, trebuie să fie potrivite cu legile naturei. C. e. d. d.

§ 166. — Religiunea trebuie să facă credincioșilor, din cumpătare, o datorie.

Dovadă. — Dacă s'ar putea pune în vedere toate forțele fizice și morale pierdute de națiunile europene din pricina necumpătărei lor, dacă s'ar numera toate crimele și toate boalele care sunt urmarea lor, am fi nevoiți de a recunoaște că Mahomet este unul dintre legiuitorii cei mai mari ai omenirei, fiind-că a interzis credincioșilor usul băuturilor spirtuoase.

Prin băutura, materia cenușie a crierului se vatămă și omul cel beat este literal nebun până ce crierul său intră din nou în starea sa normală, însă tot mai rămân urme neșterse și omul se înjosește vătămând organele sale cele mai nobile.

Așa dar, religiunea trebuie să facă credincioșilor o datorie din cumpătare.

C. e. d. d.

§ 167. — Religiunea trebuie să impue credincioșilor de a munci ținic cu trupul și spiritul.

Dovadă. — Fără o muncă ținică a trupului și a

spiritului, organismul omenesc se vatamă. Aceste sînt legi fiziologice de la care nu ne putem departa, fără a ne face rău. Fără esercițiu, trupul slăbește, pierde vitalitatea și energia sa.

Tot așa este și cu intelegența care are nevoie de munca spiritului pentru a se desvolta și a se pastra.

Clasele muncitoare au în munca lor manuală esercițiul necesar trupului, însă trebuie să le deprindem a esercita și spiritul lor. In scopul acesta instrucțiunea obligatorie nu este de ajuns, de vreme ce ea este dată numai în vrâsta cea fragedă. Mai trebuie pus la îndămâna spiritului lor conferinți gratuite, scurte, căci ele n'au multă vreme a le da, dar interesante și instructive.

Cât pentru clasele culte care trăesc din munca spiritului lor, ele trebuie să facă în fie-care și esercițiile necesare trupului pentru a-și desvolta puterea și a-și păstra sănătatea.

Fără pădirea acestor reguli, o națiune pierde mult din valoarea ei. Prin urmare religiunea trebuie să se silească a supune pe credincioși la aceste reguli.

§ 168. — Religiunea trebuie să facă pe oameni toleranți, buni și generoși.

Dovadă. — Toleranți, fiind-că tolerența este respectul conștiinței altora.

Romaniî au cucerit lumea cu tolerența lor atât cât și cu armele lor; pe când netolerența lor este aceea ce a împiedecat pe Mahometani de a face și ei tot atâta.

Buni față cu ceilalți, fiind-că prin aceasta respectăm legile dreptății.

Tot odată aceasta este și starea în care sufletul este cel mai fericit fiind-că se află în armonie cu legile *dumnezești*.

Generoși, fiind-că generositatea este o dreptate superioară. De aceia ori ce fapt de generositate înobilește nu numai sufletul omului carele face actul acela, dar prin exemplul său, mai înalță și nivelul moral al omenirii.

C. e. d. d.

§ 169. — Ca lege morală supremă, religiunea trebuie să prescrie oamenilor de a-și îndeplini idealul în fie-care moment al existenței lor.

Dovadă. — A-și îndeplini idealul în fie-care moment al existenței sale, este legea morală SUPREMA, fiind-că ea conține implicit pe toate celelalte. Ur-mând după legea aceasta, se făptuește în fie-care moment și în toate împrejurările vieței, după idealul pe care și l'a format sufletul. Aceasta este singura stare morală demnă de om, singura care l'întărește în contra tuturor încercărilor vieței și singura care-i dă fericirea absolută, căci fericirea

aceasta nu este trecătoare că cea care vine de la trup ; ea nu atâră nici de împrejurări nici de voința altora, ci vine de la sufletul nostru și de la idealul său ; ea își are isvorul în *Ideea Absolută*, în *Dumnezeire*.

C. e. d. d.

Iași, 1892.

F I N E

RESUMAT

CAPITOL al VII-lea

IDEEA ABSOLUTĂ.

	Pagină
§ 132. — Legile spaciului sînt absolute	1
§ 133. — Legile spaciului există prin ele-însele în stare de idee, neatârnat de realizarea lor în fenomenele Universului	1
§ 134. — Ideea Absolută, este totalitatea legilor spaciului care se realizează vecinic în Univers	4
§ 135. — Ideea Absolută există prin ea-însăși	5
§ 136. — Ideea Absolută există în starea de idee.	5
§ 137. — Ideea Absolută a existat în tot-deauna	5
§ 138. — Ideea Absolută este vecinică	6
§ 139. — Ideea Absolută este cauza primă a existenței Universului	6
§ 140. — Ideea Absolută este cauza primă și producătoare a tuturor fenomenelor Universului	6
§ 141. — Legile Ideei Absolute sînt nestrămutate, vecinice și a-tot-puternice	7

CAPITOL al VIII-lea

SUFLETUL

	Pagină
§ 142. — Ori-ce ființă în stare de a săvârși mișcări voluntare, are un suflet	9
§ 143. — Sufletul este format de un gaz eterat neutru	14
§ 144. — Sufletul face pe trup să săvârșască o mișcare voluntară lovind partea crierului care pune în acțiune nervii motori menți la esecutarea acestei mișcări	25
§ 145. — Prin vibrațiunile sale, crierul transmite senzațiunile sale sufletului	28
§ 146. — Senzațiunile și pasiunile ne vin de la trup ; stăpînirea asupra noué-înșine și rîvna către bine, ne vin de la suflet	28
§ 147. — Moartea trupului nu trage după sine numai decât pe cea a sufletului	33
§ 148. — Sufletul, spre a se întări, trebuie să esercite voința sa, și spre a se înalța, trebuie să-și întrebuițeze voința întru realizarea idealului său	35
§ 149. — Eterul formează prin necesitate geometrică, lumea fizică prin impulsunile ce întipărește materiei ponderabile, și trupul eterat care constitue sufletul cărmuește prin voința sa lumea morală și are asupra lumii fizice o acțiune proporțională cu cunoscințele omenești	36

§ 150. — Corpurile eterate pe care le chiamăm <i>suflete</i> sunt formate, ca toate obiectele Universului, prin presiunea Eterului după legile spaciului, adică prin <i>necesitate geometrică</i>	Pagină. 37
---	---------------

CAPITOL al IX-lea

ORDINEA MORALĂ

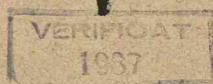
§ 151. — <i>Libertatea și dreptatea</i> sunt bazele fundamentale ale ordinii morale	39
§ 152. — Din <i>libertate</i> decurg toate drepturile omului și din <i>dreptate</i> toate datoriile sale	41
§ 153. — Societatea are datorie de a face a se respecta drepturile fiecăruia om fără deosebire și de a-l garanta în contra ori-căria agresiuni și ori-căria defăimări, adică Societatea are datoria de a împiedeca pe orî și cine de a jigni drepturile cuiva	90
§ 154. — Libertatea și dreptatea sunt bazele fundamentale ale drepturilor și datoriilor internaționale	91
§ 155. — Progresul intelectual, moral, politic și social al omenirei constă întru cunoscința Ideei Absolute și în practica <i>libertății și dreptății</i>	116

CAPITOL al X-lea

RELIGIUNEA

	Pagina.
§ 156. — Ideea Absolută are toate atributele supreme pe care credința religioasă le recunoaște Divinității.	119
§ 157. — Religionea trebuie să se razăme numai pe adevăr	122
§ 158. — Sentimentul religios, este aspirațiunea sufletului către ideal	123
§ 159. — Religionea trebuie să fie ideală	124
§ 160. — Religionea trebuie să fie optimistă	125
§ 161. — Religionea trebuie să aibă templele, cultul, clerul și riturele sale	127
§ 162. — Cultul, riturele sale, și serviciul religios trebuie să aibă drept scop de a curăți sufletul, de a înalța către idealul său.	128
§ 163. — Religionea trebuie să întipărească credincioșilor avântul moral carele face mărirea națiunelor	128
§ 164. — Prescripțiunile religioase trebuie să stabilească frăția și solidaritatea între toți membrii corpului social	129
§ 165. — Prescripțiunile religioase trebuie să fie po-	

	Pagină.
trivite cu legile naturii, care sînt acele ale Ideei Absolute, ale Dumnezeii.	129
§ 166. — Religiunea trebuie să facă credincioșilor din cumpătare o datorie	130
§ 167. — Religiunea trebuie să impue credincioșilor de a munci dilnic cu trupul și spiritul	130
§ 168. — Religiunea trebuie să facă pe oameni tole- ranți, buni și generoși	131
§ 169. — Ca lege morală SUPREMĂ, religiunea trebuie să prescrie oamenilor de a-și îndeplini idealul în fie-care moment al existenței lor	132

FINE

